»БРАНИК« ИЗЛАЗИ
шест пута на недељу,
осим на дан после свеца.

ПРЕТПЛАТА и ОГЛАСИ
шаљу се на администрацију,
А РУКОПИСИ
уредништву »Браника« у Н. Сад.

Рукописи се не враћају.

БРАНИК

ЦЕНА ЈЕ »БРАНИКУ«:
За Угарску: Србију, Црну Гору и друге стране државе
на годину К 34·— 46·— дин.
на по године К 17· — 23·— „
на четврт » К 8·50 11·50 „

Појединн бројеви стају 10 потура.

ОГЛАСИ
рачунају се 10 пот. од реда ситних слова.
Уредништво и администрација „Браника" налази се у кући А. Пајевића у Дунавској улици бр. 36.

ОРГАН СРПСКЕ НАРОДНЕ СЛОБОДОУМНЕ СТРАНКЕ.

Бр. 290. У Новом Саду, у четвртак 25. децембра 1908. (7. јануара 1909.) Година XXIV.

БОЖИЋ.

Овогодишњи Божић дочекује српски народ у свима крајевима, где живи, као каква породица, којој се баш о Божићу деси каква несрећа те јој преседну светли празници.

Велика криза на Балкану тиче се у првом реду тамошњега српскога народа. Питање анексије Босне и Херцеговине постало је европско питање. Србија и Црна Гора осећају сву одговорност, ако би дошло до рата, јер стављају на коцку сву будућност српскога народа на Балкану. То је осећај ужасне неизвесности, па по томе и осећај ужасне потиштености. Народно одушевљење у Србији и Црној Гори је огромно, али то одушевљење попраћено је као неким убодом у срце, јер се нехотице намеће мисао, да су Србија и Црна Гора мале и слабе државе према суседној монархији, која располаже огромним ратним средствима. Уз то још придолази мисао, да би, ако Србија и Црна Гора не могу да нађу наслона у расположају и потпори других велесила — и највеће одушевљење слабо што помогло. Али с друге стране Србија и Црна Гора стављене су пред страшну алтернативу: бити или не бити!

Проглашење анексије Босне и Херцеговине уништило је све наде за будућност српскога народа на Балкану За ових тридесет година, што је трајала окупација, Србија и Црна Гора, па цео српски народ на Балкану, држали су свеједнако да при окупацији Босне и Херцеговине не ће и не може остати, пошто је са окупацијом, према берлинском уговору од године 1878., свеједнако постојао суверенитет султанов над Босном и Херцеговином, те би при свакој промени са Босном и Херцеговином имале да рекну своју реч силе потписнице берлинскога уговора. Али са проглашењем анексије Босне и Херцеговине од стране наше монархије наступило је нешто друго. Наша монархија у погледу анексије Босне и Херцеговине ставила се на становиште, да је анексија ствар њена велесилнога положаја, па не допушта, да се анексија оспорава, већ да би силе потписнице берлинскога уговора од године 1878. имале анексију само узети на знање.

Истина да ово становиште наше монархије није у Европи нашло одзива, шта више против овога се становишта показао велик отпор и на истоку и на западу Европе, али се при расправама међу европским велесилама о питању анексије не показује она одлучност, која се очекивала од стране српскога народа на Балкану, а особито од стране Србије и Црне Горе. Последњи говор руског министра спољашњих послова Извољскога, у руској Државној Думи морао је учинити најнеугоднији утисак у Србији и у Црној Гори.

Према читавом том расположају у Европи погледом на анексију Босне и Херцеговине види се, да преовлађује мисао, да се због анексије Босне и Херцеговине не сме стављати на коцку европски мир.

То је оно, за што ће се у Србији и Црној Гори, па у српском народу на читавом Балканском Полуострву овогодишњи божић проводити најсуморније. Овогодишњи Божић за Српство на Балкану није божић, него као неки црни петак. Али ипак тај народ и у свом суморном расположају, баш о божићу, узда се у Бога и не губи наде за своју будућност.

Па поред кризе на Балкану, поред критичнога расположаја у Србији и у Црној Гори, и ми смо Срби овде увучени у критичан положај па и ми суморно дочекујемо овогодишњи божић.

До сад нико у овој монархији није посумњао у лојалност српскога народа. Потоцима крви пролевао је српски народ за прејасни владарски дом и стару аустријску царевину. Српском крвљу орошена су бојна поља, не само у ратовима против Турака, него и у ратовима широм Европе, где су српски Граничари својом крвљу доказали свој лојалитет према својој отаџбини.*) Па још и у најновије време, године 1878., приликом окупације Босне и Херцеговине цар-краљ рекао је једном српском посланику, који је у своје време био биран у бившој Војној Крајини: „Ich bin stolz auf meine braven Grenzer". (Ја се поносим својим честитим Граничарима).

Данас хоће да се стави у сумњу лојалитет српскога народа у овим крајевима. Оно, што данас бива у Хрватској против Срба и Хрвата, а особито против Срба, једва се даје квалификирати. Изгледа, да се тобожња велико-српска пропаганда пронашла, да се оправда анексија Босне и Херцеговине, јер је тобоже великом српском пропагандом угрожен унутарњи мир монархије. Хајка на Србе у Хрватској и није ништа друго, него само хајка, јер што се зна о досадањој истрази, каквој правничкој подлози за велеиздају ту нема ни трага па се зато жељно очекује резултат истраге, да се види, на каквој су основи била та силна затварања Срба у Хрватској. Била би права бесмислица, кад би коме Србину у нашој отаџбини могло и на памет пасти, да има каквих противдржавних тежња. Они српски страдалници, који труну у тамницама у Хрватској (а има их већ 52), то су жртве данашњега политичкога положаја, а то је Богу плакати. За њих се може казати оно, што се казало за затвор деспота Бранковића у Хебу: „Nihil mali fecit, sed ratio status sic poposcit" (Ништа зло није учинио, али то тако захтева државни разлог).

Па осим у Хрватској, и у Угарској расположај према нама Србима није најповољнији. Пре тридесет година, за време окупације Босне и Херцеговине, расположај мађарскога народа, па посланика на угарском сабору, био је најодлучнији против окупације. Данас су се мађарски државници потпуно истоветовали са аустријском политиком према Балкану.

Под тим приликама жалосно дочекујемо овогодишњи божић.

Али тешимо се! Кад о божићу какву породицу задеси каква несрећа, баш о том светлом празнику, прожме Србина извесно религиозно осећање: узда се у Бога, да ће до идућега божића бити боље, узда се у божју правду.

Па и при овогодишњем суморном и жалосном српском божићу теши се српски народ у свима крајевима оном божићном песмом: Бог наш правдиви....

П—Д.

*) Баш у овом броју »Браника« доносимо из позванога пера »Црте из повеснице петроварадинске пешачке пуковније«, које црте износе јуначка дела те српске пуковније. — Ур. »Браника«.

ЛИСТАК.

БОЖИЋ У »ФОРТУНИ« године 1877.

Нисам много година био у Будиму у горњем граду. Тек године 1906., кад се отварао угарски сабор, био сам као посланик присутан у краљевској палати при престоном говору. А био сам исте године са другим посланицима при откривању споменика првом краљу Угарске, Св. Стевану. Тај је споменик у непосредној близини историјске Матијине цркве па је при откривању споменика била велика свечаност, на којој је било и Његово Величанство.

Но у то сам се време врло кратко задржавао у граду Будиму те га нисам обишао. Али ове сам године у приватну послу морао проћи читав Будим-град те у том пређем и поред здања »Фортуне«, које у мени изазва најтужније успомене.

Да се то здање назвало »Фортуна«, баш је права сатира и може се рећи, да је то баш оно: lucus a non lucendo. »Фортуна« буквално значи: срећа а овамо је у том здању био казнени суд, а били су ту и сужњи. По свој прилици да је ту била некад каква гостијоница.

У »Фортуни« су били затворени године 1876.—1878.: др. Светозар Милетић, Корнел Јовановић и чурушки учитељ Стеван Јанковић, сада сви већ покојници.

Ја то здање пуних тридесет година нисам видео. Спољашње промене у том здању нема. Само што је споредна зграда »Фортуне«, куда се ишло неким мостом преко улице, — као оно у Млецима преко ponte dei sospiri (мост уздисаја) — сасвим нестала а на њену месту стоји један део нове огромне зграде министарства финансија. Иначе данас у »Фортуни« није више казнени суд, већ врховни управни суд.

Замолим, да видим двориште, у којем се у допуштеним часовима шетали: др. Светозар Милетић, Корнел Јовановић и Стеван Јанковић, наравно не заједно, већ сваки у друго време. Тужан је био на мене утисак тог дворишта, јер су ми пред очи излазиле слике наших страдалника пре тридесет и више година. У том истом дворишту сузним очима ми се захвалио учитељ Стеван Јанковић, кад сам у сабору у његову корист интерпелисао те он наскоро после тога био пуштен на слободу.

Од српских страдалника из онога времена, који су не само у Будиму, него и другде били затворени, сви су већ помрли. Само је још жив др. Светислав Касапиновић. Он је био затворен, не у Будиму, већ у Пешти. Био је од прилике у исто доба затворен, кад и Милетић и Корнел Јовановић, али је био једаред пуштен на слободу, па онда опет затворен. Кад сам га у Пешти у затвору походио, видео сам у његовој ћелији једну канаринку. »Видиш! — рече ми Светислав. — То је мој друг у овој мојој самоћи!« За његово тадашње страдање изречена је Светиславу Касапиновићу велика хвала тим, што су га године 1884. вређали, клеветали и грдили!

Милетић ме је био изабрао за свога браниоца. Коначна главна расправа била је одређена на трећи дан Божића г. 1877. Милетић је лежао у истражном затвору годину и по дана те је једва чекао коначну расправу, јер је држао за сигурно, да мора бити ослобођен.

Ја сам почетком децембра последњом лађом дошао из Новога Сада у Будимпешту, јер у оно доба још није било железнице од Новога Сада до Будимпеште. Једва смо могли приспети у Будимпешту, јер су већ почеле ићи санте по Дунаву, а наскоро после тога заледи се Дунав те мале лађе, што су возиле међу Пештом и Будимом, нису више пловиле.

Ја сам још године 1876. и године 1877. често посећивао Милетића у »Фортуни«. Али кад је већ била одређена коначна расправа, ја сам за три недеље сваки боговетни дан из Пеште долазио у Будим у »Фортуну«, да читам акте, који су били тако многобројни, да су изгледали као пластови. Милетићу је било дозвољено, да под надзором судије Ласија са мном заједно чита акте и да се са мном заједно саветује о обрани.

Био је то жалостан божић године 1877. и за Милетића и за мене. Трећи дан божића била је одређена коначна расправа, а на бадњи дан и први дан божића нас двоје смо читали још неке заостале акте у »Фортуни«. Но Милетићу није то био први божић у »Фортуни«, већ други, јер он је још и године 1876. провео божић у »Фортуни«.

Сад, кад сам после тридесет и једне године био у »Фортуни«, тужно сам погледао на прозоре оне собе, где сам заједно са Милетићем, често и у доста хладној соби читао акте — па баш и о божићу.

Милетић је према дуготрајном истражном затвору био у »Фортуни« наравно врло нестрпљив. Често је по мене и поручивао, да му дођем у затвор, да ме пита ово или оно. Али још је био нестрпљивији, кад је био осуђен и дошао у

ЦРТЕ
из повеснице јуначке петроварадинске пешачке пуковније бр. 70.*)

Осамдесетих година минулог века написао је Фрања Ваничек у четири свеске историју Војне Границе. У том опсежном делу говори Ваничек en détail нарочито о војно административном и просветном животу Границе.

Ратове, које су Граничари у времену од 335 година водили и издржали, описао је само у крупним потезима. Но Ваничек је придржао био себи, да ће написати историју тринаест српско-хрватских граничарских пуковнија у засебну делу, којем би био натпис „Часна књига Границе“. Но неумитна га је смрт помела те није могао извршити тај лепи задатак свог живота. После његове смрти изгледаше као да ће јуначка дела храбрих Граничара за свагда предана бити забораву. Али није било тако.

Три достојна сина Војне Границе сложише се, да наставе од Ваничека започету Илијаду. То су три ц. и кр. подмаршала: *Војновић* од Белобреске, заповедник ратног архива у Бечу, Раде *Грба*, заповедник XIII. корпуса у Хрватској и Славонији, и *Томичић* витез од Горице у Бечу. Сва тројица описују ратове и давно заборављена јуначка дела Граничара, од чести у научним делима, од чести у популарним брошурама. Смер свима тим радовима је то, да се покаже свету, какве су непролазне заслуге за нашу монархију стекли Граничари, да се покаже свету, да су Граничари први војници на свету, као што је некад за њих рекао велики Наполеон. С друге им је стране смер, да омладину тим јуначким делима одушеве и да је подстакну, да се некад угледају на своје претке или бар да се покажу достојни великога наслеђа.

Поводећи се за примером те тројице високих достојанственика, усуђујемо се и ми, да своје скромне силе ставимо у службу том узвишеном смеру. Ради смо на овоме месту да опишемо неколико црта из повеснице једне од најхрабријих између тринаест граничарских пуковнија; пуковније, којој у славистану аустро-угарске војске припада једно од првих места; пуковније, која је учествовала у свим ратовима, од како се Угарска и Хрватска ослободиле испод турског ига, па до најновијег времена; пуковније, на чијој застави нема ни клете мрље неверства или кукавичлука: пуковније, која се борила на свима мегданима Европе: у Низоземској, у Белгији,**) у Француској, у Немачкој, у Швајцарској, у Италији,***) у Угарској и у Турској.

Па ма да та пуковнија — а то је *јуначка петроварадинска пешачка пуковнија број 70.* — постоји већ од 161 године амо, она још нема своје званичне пуковнијске повеснице. Те тако смо ми ево ради у овом листу први пут на основу војних списа из ратне архиве у Бечу, пуковнијских аката и мемоара, која су суборци оставили за собом, да изнесемо важних података за ту повесницу. Пишући ове црте, приповедићемо и јуначка дела нашег народа у Срему, јер се петроварадинска пуковнија, од како постоји, допуњава из целог Срема. Како нам је одмерен врло мален простор, то смо на жалост приморани, да пишемо тек у крупним потезима те да само поједине моменте расветлимо поближе.

* * *

1. октобра 1747. устројио је подмаршал *Енгелсхофен* на основу рескрипта царице Марије Терезије петроварадинску граничарску пешачку пуковнију бр. 9. За пуковнијског команданта наименовала је царица пуковника *Монастерлију*. Осим тога је пуковнији доделила ове официре: *Сечујца, Косанића, Маховца, Бигу, Тодоровића, Стефановића, Петровића, Јовановића, Поповића, Филиповића, Јуришића, Николића*, све саме људе, који су постали осниваоци наше војничке аристократије и којих потомци још и данас часно носе царску хаљину.

Пуковнија је бројала 5.000 момака а била је подељена у четири батаљона. Штапска стација пуковније била је у Митровици. Од године 1747. до године 1755. остала је пуковнија у Срему.

Године 1756. изроди се рат против Пруске. Седам је година трајао тај рат. У том је рату пуковнија учествовала од почетка до краја под главним заповедништвом генерала Лаудона, те се борила у Чешкој, у Моравској, у Шлеској, у Саксонској и у Пруској. Борила се у овим окршајима, биткама и опсадама: код Ландсхута, Буркерсдорфа, Гринберга, Максена, Најштата, Швајдница, Глаца, Сандхитела, Домштадла и Кунерсдорфа. Код Ландсхута је она одлучила битку. Пруси су изгубили 30 официра и 1337 момака. Код Сибенхофена је отерала у бегство два пруска батаљона, заробила је 400 заробљеника и освојила је два топа. У најкрвавијем бој тога века код Кунерсдорфа борила се заједно са Русима. 20.000 Пруса остадоше на бојном пољу. Пуковнија је такође имала љутих губитака; две компаније, које су бројале 200 момака, изгубиле су само у мртвима 91 момка. Код Гринберга је заробила 15 официра и 513 пруских момака, и т. д. и т. д. У том рату, који је трајао седам година, изгубила је пуковнија свега 1428 момака. За то храбро држање одликовали су Лаудон и царица Марија Терезија момчадију од чести унапређењима, од чести дукатима. Пуковнијски заповедници: пуковници Јанус и Лануус добили су колајну Марије Терезије.*)

За тим је ратом за пуковнију настала перијода мира, која је трајала 24 године, све до године 1787., кад је букнуо рат против Турака. Тај је рат трајао три године. Пуковнија је опет била додељена главном заповедништву генерала Лаудона те се борила у Босни и у Србији. Учествовала је у бојевима и биткама код Шапца, Љешнице, Липнице, Зворника и Београда.

Код Шапца се пуковнија борила пред очима цара Јосифа II. те је он опетовано похваљује за срчану смелост. Она је прва јуришала на шанце око тврђаве. Код Лознице су Турци заробили пуковнијског заповедника *Давидовића*, но момчадија га избави и за то дело подари цар шесторици момака златне и сребрне колајне за храброст.

При јуришу на Београд био је поручник *Маља* први, који је продрео на видинску капију.

У том трогодишњем рату против Турака многе је губитке претрпела ова пуковнија, али не само она, него и сав Срем и Банат. Из оба та краја погинуло је 23.000 Срба. Те велике празнине попунили су српски досељеници из Турске, тако, да је пуковнија на две године после тога могла поћи у бој потпуна.

Године 1792. изродио се рат против Француске. Тај рат је трајао, са кратким прекидима, до године 1800., дакле пуних девет година. Пуковнија је учествовала у том рату од почетка му па до краја. Борила се у Низоземској, Белгији, Француској, Немачкој и Швајцарској. Борила се код Хетанжа, Пелингена, Намура, Шајида, Брумпта, Глајзвајтера, Вајера, Бергцаберна, Рајсхофена, Вајсенберга, Урдингена, Пристхајма, Хандшухајма, Хехста, Манхајма, Трипштата, Укерата, Вецлара, Ашафенберга, Вирцбурга, Фелдкирха, Сант-Луцијенштега, Винтертира, Цириха, Детингена Хохенлиндена и у многим другима.

У бој код Пелингена одбијала је пуна четири дана бесомучне нападаје Француза. Саксонско-тешенски војвода апострофира момке те пуковније надимком: *сремски лавови*.

Године 1797. опсела је по цичи зими тврђу Кел. Без добра одела и опскрбе иројизмом својим задивљава чак и надвојводу Карла, Наполеонова победиоца. Он је више пута дошао до пуковније у опкопима па ју је похвалио. Кад је Кел пао, похвалио је цар Франц пуковнију у војној наредби, која се и данас чува у пуковнијском архиву.

Године 1799. борила се пуковнија код Ландека у Швајцарској тако смело и одважно, да је генерал Јелачић*) момчадију одликовао свим речима:

— Храбри моји Петроварадинци! Вама имам да захвалим, што сам добио колајну Марије Терезије. Ако је нисам заслужио, ја ћу је вратити цару.

А пуковнија му на то одговори:

— Заслужио си је, носи је и поноси се њоме!

У крвавом бој код Луцијенштега у Швајцарској заробила је пуковнија 700 Француза.

После битке код места Кура похвалио је надвојвода Франц d' Este момчадију пред својом великом свитом овако:

— Петроварадинце волим не само с тога, што су храбри војници, него и с тога, што своје официре поштују и љубе.

Надвојвода је тиме рекао само стару познату истину. Петроварадинци никад нису оставили на цедилу своје официре.

Пуних девет година је пуковнија била у рату те момчадија за толико време није видела свог завичаја. А кад су момци после рата дошли у своју постојбину, готово сваки је имао на грудима колајну за храброст. Неки су имали чак три колајне: златну, велику и малу сребрну колајну за храброст.**)

Па опет је било суђено, да пуковнија тек кратко време ужива мир. Године 1805. почели су ратови против Француске. Од те године па до године 1815. предводио је Француза највећи војсковођа свију времена. Био је то Наполеон.

Године 1805. борила се петроваридинска пуковнија против њега у Баварској и Аустрији и учествовала је у овим бојевима: код Пасаве, Ламбаха, Кремсминстера, Штренгберга, Амштетена и Шенграбена. Код Пасаве је на јуриш освојила тврђавицу Оберхауз. За бравурезно своје држање том приликом добила је пуковнија пред целом војском похвалу у једној наредби. Осим тога је сваки момак добио гратисплату на пет дана.

Године 1809. борила се пуковнија у Баварској и учествовала је у окршајима код Абенсберга, Лајендорфа, Екмила. У бој код Регенсбурга одредио је надвојвода Карло петроварадинску пуковнију, да штити повратак рођене своје војске. У том бој су од француске војске, која је бурно продирала а коју је лично предводио сам Наполеон, буквално били уништени. Који нису остали мртви на бојишту, ти су били савладани.

Године 1813. борила се половина пуковније у Италији и Корушкој а друга половина у Немачкој и у Чешкој. Том приликом су Петроварадинци учествовали у окршајима: код Вилаха, Озопа, Оспидолета, Рајхенберга, Вартенберга, Крацена, Пирне, Дражђана, Лајпцига и Ханаве.

У свенародном бој код Лајпцига на јуриш је у свези са Швеђанима освојила главну тачку положаја код Паумдорфа.

Године 1814. борили се Петроварадинци у Француској код Шамберија, Ла-Грота, Ешела, Ансија, Жилијена, Ла Кота и Бонвиларета. Осим тога се исте године борили и у Италији код Осопа па су у Алпима посели 2084 метара високи брег Сени. Године 1815. војевали су у Француској код Сент-Андреја.

Те многе и крваве битке проредиле су петроварадински срез. У преко 800 породица било је само још жена, деце и инвалида.

Године 1821. измарширала је пуковнија у Италију. Године 1831. измарширала је у Штајерску, да повуче кордон против козлере, која је владала у Угарској. Цар Франц је употребио ту прилику те је до пуковније послао свог брата надвојводу Јована, да у његово име изјави Петроварадинцима за њихову верност његову најтоплију захвалу.

И тако ево дођосмо до година 1848 1849.

Те две ратне године су врхунац и најсјајнија тачка свега онога, што је урадила петроварадинска пуковнија. Да је та пуковнија, од како је устројена, учествовала само у тој јединој војни, та би јој војна заједмчила била прво место у славној повеснице наше војске. Што се тиче верности и жртава, ту Петроварадинце нико није достигао. Шта су они урадили година 1848-1849., то је сваком познато, па с тога ћемо овде само набројати окршаје и битке. Ево их! Код Арада, Бајмока, Бечеја, Осека, Хеђеша, Јарковца, Каћа. Каменице, Карловаца, Меленаца, Новог Села, Панчева, Петроварадина, на Римском Шанцу, на Тителском Брегу, код Сентомаша, Томашевца, Сирига, Вршца, Врбаса и Уздина.

Пуковнија је осам батаљона извела у рат а изгубила је 1269 момака. Организатор и душа пуковније био је мајор Теодор *Радосављевић*.

Док се у постојбини одигравали ти догађаји, дотле је један батаљон био у Млецима. У Млецима је владала револуција те је услед слабости генерала *Палфија* и *Зичија* батаљон на милост и немилост издан био Талијанцима. Официри су били ухапшени а момчадија је била дислоцирана у три касарне. Заман су Талијанци покушавали, да момчадију наведу на неверство. На све претње и на сва обрицања одговарали су Петроварадинци:

— Ми смо ради часно да живимо и часно да мремо!

Кад су Талијанци увидели, да овде могу постићи што само насиљем, наредили су Петроварадинцима да оду у Трст. Дошавши онамо, дочекани су били од цару верних Талијанаца френетичним усклицима: „Evviva la fedelita!“ (Живела верност!“)

Из Трста је пуковнија уз непрекидне бојеве одмарширала у Верону до маршала Радецког те је у Италији учествовала у рату од година 1848 1849.

Година 1854-1855. била је пуковнија у Букурешту. Година 1859. и 1866. ишла је у рат, али је у опште била штеђена те је сачињавала резерву војске.

Године 1878. буде Граница развојачена те пуковнија добије број 70.

Године 1878. одмарширала је на челу војске у Босну, те је учествовала у окршајима код Градачца, Грачанице, Косове, Тузле и Добоја. Код Добоја је 34 дана непрекидно стојала у ватри.

*

Прегледамо ли све ратове, у којима је петроварадинска пуковнија од свог постанка амо учествовала, доћи ћемо до закључка, да је то, што су урадили Петроварадинци, могао урадити само скроз и скроз здрав и жилав сој људи. Петроварадинци се борили на свима бојиштима Европе, и то против одабраних чета једног Фридриха Великог и Наполеона. Борили се под командом Лаудона, надвојводе Карла, Радецког, Јелачића. Били су одликовани од свију владара монархије. Стекли су себи глас, да су једна од првих пуковнија велике аустро-угарске војске, и то не само својом храброшћу, него и *гвозденим запшом у рашу и у миру*. **Недостојне, који су удили добром гласу пуковније, никад стари Граничари нису трпели у својој средини.**

Имајући вазда на уму лозинке: „Напред!« и »Част и храброст!«, које су златним и сребрним словима записане на њиховој застави, Петроварадинци су само подичили наш народ у Срему.

Данашњи Петроварадинци, поносећи се својом славном, храбром и лепом пуковнијом, желе јој из дубине душе исто тако славну будућност, каква јој је била и прошлост.

А. П.

*) Обраћамо пажњу наших читалаца на ову лепу кратку повесницу о јуначким делима наших Петроварадинаца.

Уред. „Браника“.

**) До Белгије су маршрали три месеца.

***) У Италију до Вероне трајао је марш месец и по дана.

*) Колајна Марије Терезије је најлепша декорација наше војске. Уз ту колајну добија се баронат и доживотни доходак од 1200 до 6000 круна годишње. Ту декорацију може добити и најмлађи потпоручник. Кад одликовани умре, добија његова удовица половину те своте.

*) отац потоњем бану Јосифу Јелачићу из година 1848—1849.

**) Ко је добио колајну за храброст имао је и доживотан додатак на плату.

вацки затвор. Поручивао је по мене те сам морао често ићи у Вац до њега. Милетић у Вацу није био у затвору у згради велике казнионе, него у здању за преске преступе. У том здању је био већ једном затворен, кад је оно написао чланак против бана Левина Рауха, оца данашњем бану, Павлу Рауху.

Милетић није хтео да иште амнестију, али је ипак желео да за њега интервенирам. Ја сам пронашао био начин, да у аудијенцији у Његова Величанства замолим само то, да Његово Величанство даде себи поднети списе Милетићеве казнене парнице. После тога је ипак ћерка Милетићева, Милица, изашла пред лице Његова Величанства и замолила амнестију за свога оца.

Милетић је био у »Фортуни« у истражном затвору годину и по дана. Само једанпут за један тренутак било му је допуштено, да остави »Фортуну«, а то је било, кад му се јединац син Славко, коме је тада било осам година, тако опасно разболео, да се мислило, да не ће остати жив. Уз пратњу једног стражара, дошао је Милетић из горњега града у доњи Будим, где му је породица становала, да види свога сина и да се с њиме опрости. То је био за Милетића страшан тренутак.

Милетић је свега био у затвору три и по године, па је онда, пре него што је решена представка српско-народно црквеног сабора од године 1879., помилован, те му је опроштена казна од једне и по године, јер је био осуђен на пет година.

Кад је Милетић изашао из затвора, био је ведар и добре воље. Али наскоро, и то већ године 1881., при његовој кандидацији за посланика у Шајкашкој, показали се неки симптоми, па је после душевна болест све то више узимала маха.

Кад сам ово дана био у граду Будиму у »Фортуни«, изашла ми је живо пред очи слика Милетићева мучеништва. Оставио сам »Фортуну« са најтужнијим осећајима. Данас је Милетић постао легендарна личност у Српству, па данашњи српски нараштај једва уме уважавати оно време српске политичке борбе Светозара Милетића и његове дружине.

П—Д.

»СВРШЕН ЧИН.«

Ако г. Лекса Ерентал анексијом Босне и Херцеговине и није постигао оно, што је намеравао т. ј. да створи „свршен чин“ у међународноправноме смислу, — а оно је бар знатно припомогао, да се разбистри и у шире публике појам „свршеног чина“, као правног чиниоца у оквиру међународног права.

Како дневна кроника бележи догађаје, ни једна држава није се толико послужила „свршеним чином“, као Енглеска. У свима деловима света, на свим морима, сусретамо и наилазимо на такове примере. Ево један од многих: енглески капетан Хејнс тражи од султана, да му уступи аденско полуострво,* па када га овај одби, а резолутни официр 11.

* Са аденским полуострвом, то је био сасвим други одношај него са Херцег-Босном. — Уред. „Браника.“

јануара 1839. истакне британску заставу на вулканско стење аденско, па султану поручи, да му је скине — ако сме. Та је застава и данас још нетакнута.

Да „свршен чин“ дакле постане правним чиниоцем у међународном праву, неопходно је нужно да га санкционише сила. Није дакле доста створити само неко ново стање, већ ваља имати и довољно моћи, да се то ново стање и непромењено одржи.

Међу тим Аустро-Угарска је врло далеко од тог завидног положаја. Кад је изрекла анексију, она је тог момента изазвала против себе, тако рећи, целу Европу.

И онда су следили свима познати догађаји. У први мах смо, на општи протест, охоло изјавили, да нећемо да преговарамо ни с ким, но ћемо само узети на повољно знање опште признање анексије. Све што смо учинили било је: да смо у замену за две провинције, које смо узели од Турске, милостиво поклонили истој њен рођени новопазарски санџак....

На неблагодарну Турску није тај наш поклон учинио очекивани утисак. Шта више, она је одговорила бојкотом, тако једнодушним, снажним, да му је тешко примера наћи у историји. Већ до данас стаје нас несретни бојкот силних милијона.

Општи протест и енергични бојкот, као да су порушили у Бечу наше »спокојство велесиле«. Нешто се морало учинити.

Охолошћу је одговороно Европи, да нећемо водити преговоре с њима, већ са Турском, а Турској, да ћемо само онда отпочети с њоме преговоре, када престане са бојкотом.

То је било наше прво повлачење од „свршеног чина“.

Но Турска не само да није престала са бојкотом, него га је још поштрила и проширила и на немачку робу. Па поред свега тога, ми савладасмо нашу осетљивост и отпочесмо и поред бојкота преговоре са Турском.

То је било наше даље повлачење од „свршеног чина“.

И ако с почетка нисмо хтели ни чути, да се на конференцији сигнатарних сила већа о анексији Босне и Херцеговине, када је продрло првобитно становиште Русије, које је нашло свога израза у ноти руској. саопштеној ових дана силама потписницама, ми смо збуњени, преплашени спустили главу, па пристали и на то, да се на конференцији слободно одлучује о судби Босне и Херцеговине. У томе погледу не оставља руска нота ни најмањој сумњи места.

Српска штампа је слабо пажње поклонила тој руској ноти.*) Она ју је само саопштила, без икаква коментара. А може се узети, да она значи основу, на којој у погледу питања анексије стоје све сигнатарне силе, осим Аустро-Угарске и Немачке.

Руска нота констатује пре свега, да је проглашењем независности Бугарске и анексијом Босне и Херцеговине Европа постављена пред једностране чинове, који уносе фактичне измене у поредак, утврђен берлинским уговором. И руска влада, да би означила своје становиште према тим „једностраним“ чиновима, наредила је руској амбасади у Цариграду, да Порти изрази уверење царске владе, да се берлински уговор не може изменити без пристанка држава потписница његових.

На очајне покушаје г. Ерентала, да се сада споразуме ма само и са Турском, па да тако изађе пред конференцију са свршеним чином, који би морао признати сваки, пошто су га створиле обе највише заинтересоване силе: Аустро-Угарска и Турска — на ту цесператну и јако провидну аргументацију одговара руска нота просто, јасно и одлучно, да право на окупацију Босне и Харцеговине и држање гарнизона у санџаку није добила Аустрија само по споразуму са Турском, већ по сили берлинског уговора, према томе без сагласности између сила потписница берлинског уговора то се право не може изменити.

Но тежиште руске ноте лежи, по нашем мишљењу, у ономе пасусу њену, где се вели, да ће будућа конференција морати у погледу питања Босне и Херцеговине, не само изменити 25. тачку берлинског уговора, но у замену израдити тачну одредбу, којом ће се одредити нови положај обе провинције. Израз, да ће се морати изменити 25. тачка берлинског уговора, значи, да о окупацији истих од стране Аустро-Угарске не може бити више говора. То стање припада сада већ историји. Хоће ли дакле на место окупације наступити садања анексија? Тешко. Јер та околност, што руска нота наглашује, да ће се у замену за 25. тачку берлинског уговора морати израдити тачна одредба, којом ће се одредити нови положај обе провинције, значи, да место бивше окупације не ће наступити садања анексија (коју нико не признаје*), него нови положај, који ће се морати тек на конференцији сила потписница одредити, израдити.

Велики говор министра Извољског о тој ствари, који је ових дана држао у руској Думи, не мења ни у колико горње схватање.

И нама сада не остаје ништа друго, но да према једнодушности целе Европе погнемо главу и примимо натурену нам ситуацију — а то значи и формално напуштање „свршеног чина«.

А до тога понижења није морало доћи, да се наша спољашња политика кретала у оним границама, које су јој означене биле међународним уговорима, интересима народа у земљи, па напослетку и положајем монархије у међународним односима европских држава.

У историјскоме развитку међународнег права одавна је напуштено право песнице и свршена чина, као извора и чинилаца права. Модерно међународно право их не познаје, а развијајући се упоредно са напретком културе и цивилизације, оно се лаћа питомијих средстава при уређењу међународних односа, а то су међународни уговори, а у најновије време чак и међународно правосуђе.

Ако је дакле на лондонској конференцији великих сила (1871.) утврђено начело, да се склопљени међународни уговори не могу једнострано, већ само споразумно изменити, онда се „свршен чин“ г. Ерентала не да довести у склад са утврђеним међународним правом.

То је у толико фаталније, што добро схваћени интерес ни једнога народа у монархији није захтевао ни окупацију, ни анексију. Једнодушно прихваћање анексије у аустријскоме рајхсрату не значи ништа, јер онда нису одлучивали виши интереси монархије, него партијски интереси појединих странака и народа. Па тако не ће ништа значити ни прихваћање анексије у државноме сабору Угарске, јер ће и овде одлучивати уображени интереси владајуће струје, која ће вотирати анексију а у замену добити плуралитет у изборноме праву.

Но као што ће се разочарати аустријски Словени, који мисле, да ће анексијом бити појачан словенски утицај у Аустрији, тако ће се исто разочарати и Мађари, који мисле, да ће плуралитетом у изборном праву спасти једноплемену Угарску. Плуралитет не ће им помоћи ни као привремено, палијативно средство. А и једни и други ће доћи до жалосног уверења, шта значи оно аустријско: divide et impera.

Интереси појединих народа у монархији нису никада били меродавни у вођењу наше спољашње политике. Појединим народима се служило, као фигурама на шаху, а одлучивао је увек само и искључиво интерес играча.

За то и наша спољна политика носи на себи тип чисте кабинетске политике, на коју народи монархије немају никаква уплива. Она је и данас иста такова, какова је била и пре неколико столећа. Културни напредак и развитак народа у монархији и ван ње, и ако је за све то време моћно кораknуо у напред, није могао имати на њу никаква уплива, она је остала династична.

Често притешњена међу два моћна народа, међу Русију са северо-истока и Немачку са северозапада, а насељена са десетак разних народа, Аустро-Угарска већ по своме положају има ту историјску задаћу, да спречава судар та два моћна експанзивна елемента и да тако спасава европску равнотежу сила. У томе смислу је Аустро-Угарска, као велесила посредница (Pufferstaat), европска нужност и то у толикој мери, да када је не би било, морали би је — што рекао Палацки — створити.

Но из тога положаја следи, да Аустро-Угарска, као велесила посредница, нé сме водити освајачку, експанзивну спољну политику, него политику мира. Освајачка се политика толико коси са њеним међународним положајем, да би монархија изгубила свој raison d' être у срцу Европе и изложена била највећим заплетима.

А то без сумње није хтео г. Ерентал постићи својим „свршеним чином“.

Др. Милан Божески.

*) Та руска нота сасвим је збрисана говором Извољскога у Думи. — Ур. „Бр.“

*) Ваљда ипак Немачка. — Ур. „Бр.“

ЗАПЛЕТИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ.

Опасност рата наше монархије са суседном краљевином Србијом на прагу је. Говор, што га је српски министар иностраних дела др. Милованović држао у суботу у Народној Скупштини, најнепријатније је утецао у Бечу, где тај говор сматрају за „дрско изазивање“ Аустро-Угарске. Бечки и будимпештански листови већ су говорили о том, да је наш посланик у Београду предао Србији ултиматум и да ће отпутовати из Београда, ако се Милованović не извини за своје речи, изречене у Скупштини против Аустро-Угарске, али друге, веродостојне вести гласе, да је гроф Форгач молио само објашњења од српског министра иностраних дела.

Било како му драго, тек је положај **врло озбиљан** те можемо бити спремни на судбоносне догађаје можда и пре, него што ослави пролеће.

Босански војници у затвору.

Из штајерског Граца јављају: Овдашњи босанско-херцеговачки пук је недавно добио касарнски затвор, јер је неколико војника од тога пука на улици викало: „Живела Србија!“ Како кривце нису могли да пронађу, казне касарнским затвором цео пук па и подофицире. Услед тога је онда пошло за руком да, пронађу, ко су били они војници, што се одушевљавају за Србију. Против ових су онда повели строгу истрагу, а остали су пуштени из касарнског затвора.

Турска држи војне вежбе.

По вестима из Скопља ћуприлијска редифска дивизија позвана је на војне вежбе те су онда одржане ноћне вежбе с новим брзометним топовима и с коњима, купљеним у Угарској, што до сада још никада није било. Уз то су надовезане војне вежбе, које се протежу све до Штипа.

Претње с прекидом односа.

Наше вести од јуче, што се односе на држање нашег посланика у Београду према српској влади, имамо допунити овим: У Бечу су се нашли увређени нарочито на онај став Миловановићева говора, где се каже, да је први корак Аустро-Угарске на Балкану то, да народ у две српске земље начини робовима. Гроф Форгач има да пита, јесу ли те речи Миловановићеве тачно изнесене на јавност? Од Миловановићева одговора зависи, хоће ли Аустро-Угарска чинити даље кораке.

»Рат је неизбежан«.

Један дипломата у Београду је дописнику бечке „Н. Сл. Пресе“ рекао, да је ономадашњи закључак српске Нар. Скупштине исто, што и објава рата, јер после тог закључка, који садржи у себи неискључиве захтеве, рат је неизбежан. Но рат је свакако још врло далеко, јер кад Србија види, да је Еврома оставља на цедилу, — што ће, по мишљењу тог дипломате, после садашњег њена држања бити — онда ће Србија јако промислити, да ли да се упусти у рат, који би је уништио. —

Не треба сметнути с ума, да то говори бечка „Н. Сл. Преса.“

Оружање Србије.

Лондонском „Дејли Телеграфу“ јављају из Брисла, да је Србија у Лијежу наручила много топова, патрона и пушака. Сва та ратна опрема има се доставити у априлу.

Ратовање бомбама.

Страним листовима јављају из Београда: У Крагујевцу више од месец дана борави један енглески хемичар, кога је позвао српски министар војни, да у крагујевачком пиротехничком заводу пази на прављење бомби, односно да руководи тим пословима. Говори се, да је до сада начињено више од **100.000** таковских експлозивних бомби. Бомбе су велике као кокошје јаје те ће, како веле, 20.000 добровољаца сваки добити по пет таковских бомби.

„Трговински Гласник“ у Београду, говорећи о аустро-угарској ноти, завршује своје разлагање овом изјавом: „Ако би и даље одоцњавали с решењем садашњег положаја, онда велике силе нека не изненади то, ако се краљевска влада покаже сувише слаба, да оне извесне српске комитетлије спречи у том, да свој родољубиви рад отпочну бацањем бомби у Бечу.“

НОВИ САД, 24. децембра 1908.

— **Божићни број »Браника«** је и ове године изишао са два табака додатка, а са одабраном садржином. Тиме „Браник“ честита својим поштованим читаоцима светле божићне празнике. Благодаримо нашим поштованим спољним сарадницима, који нам омогућише, да божићни број „Браника“ у тако лепу руху изнесемо пред српску читалачку публику.

Нека им је свима од срца хвала! У здрављу провели божићне празнике!

Политички преглед.

— **Самостална банка и војнички уступци.** Угарски министар-председник Векерле, који сад борави у Бечу, не ће овом приликом преговарати о војничким уступцима. За годину 1909. одредиће влада нормални контингенат рекрута. Повишица рекрутскога контингента биће решена доцније, у вези са двогодишњом презентном службом. Ни о самосталној банци не ће Векерле преговарати све донде, док Кошут не оздрави толико, да може учествовати у тим преговорима. Са меродавне се стране најодлучније побија вест

ЦРТЕ
из повеснице јуначке петроварадинске пешачке пуковније бр. 70.*)

Осамдесетих година минулог века написао је Фрања Ваничек у четири свеске историју Војне Границе. У том опсежном делу говори Ваничек en détail нарочито о војно административном и просветном животу Границе.

Ратове, које су Граничари у времену од 335 година водили и издржали, описао је само у крупним потезима. Но Ваничек је придржао био себи, да ће написати историју тринаест српско-хрватских граничарских пуковнија у засебну делу, којем би био натпис „Часна књига Границе“. Но неумитна га је смрт помела те није могао извршити тај лепи задатак свог живота. После његове смрти изгледаше као да ће јуначка дела храбрих Граничара за свагда предана бити заборављу. Али није било тако.

Три достојна сина Војне Границе сложише се, да наставе од Ваничека започету Илијаду. То су три ц. и кр. подмаршала: *Војновић* од Белобреске, заповедник ратног архива у Бечу, Раде *Грба*, заповедник XIII. корпуса у Хрватској и Славонији, и *Томичић* витез од Горице у Бечу. Сва тројица описују ратове и давно заборављена јуначка дела Граничара, од чести у научним делима, од чести у популарним брошурама. Смер свима тим радовима је то, да се покаже свету, какве су непролазне заслуге за нашу монархију стекли Граничари, да се покаже свету, да су Граничари први војници на свету, као што је некад за њих рекао велики Наполеон. С друге им је стране смер, да омладину тим јуначким делима одушеве и да је подстакну, да се некад угледају на своје претке или бар да се покажу достојни великога наслеђа.

Поводећи се за примером те тројице високих достојанственика, усуђујемо се и ми, да своје скромне силе ставимо у службу том узвишеном смеру. Ради смо на овоме месту да опишемо неколико црта из повеснице једне од најхрабријих између тринаест граничарских пуковнија; пуковније, којој у славистану аустро-угарске војске припада једно од првих места; пуковније, која је учествовала у свим ратовима, од како се Угарска и Хрватска ослободиле испод турског ига, па до најновијег времена; пуковније, на чијој застави нема ни клете мрље неверства или кукавичлука: пуковније, која се борила на свима мегданима Европе: у Низоземској, у Белгији,**) у Француској, у Немачкој, у Швајцарској, у Италији,***) у Угарској и у Турској.

Па ма да та пуковнија — а то је *јуначка петроварадинска пешачка пуковнија број* 70. — постоји већ од 161 године амо, она још нема своје званичне пуковнијске повеснице. Те тако смо ми ево ради у овом листу први пут на основу војних списа из ратне архиве у Бечу, пуковнијских аката и мемоара, која су субор ци оставили за собом, да изнесемо важних података за ту повесницу. Пишући ове црте, приповедићемо и јуначка дела нашег народа у Срему, јер се петроварадинска пуковнија, од како постоји, допуњава из целог Срема. Како нам је одмерен врло мален простор, то смо на жалост приморани, да пишемо тек у крупним потезима те да само поједине моменте расветлимо поближе.

* * *

1. октобра 1747. устројио је подмаршал *Енгелсхофен* на основу рескрипта царице Марије Терезије петроварадинску граничарску пешачку пуковнију бр. 9. За пуковнијског команданта наименовала је царица пуковника *Монасшерлију*. Осим тога је пуковнији доделила ове официре: *Сечујца, Косанића, Маховца, Бигу, Тодоровића, Стефановића, Петровића, Јовановића, Поповића, Филиповића, Јуришића, Николића*, све саме људе, који су постали оснивачи наше војничке аристократије и којих потомци још и данас часно носе царску хаљину.

Пуковнија је бројала 5.000 момака а била је подељена у четири батаљона. Штапска стација пуковније била је у Митровици. Од године 1747. до године 1755. остала је пуковнија у Срему.

Године 1756. изроди се рат против Пруске. Седам је година трајао тај рат. У том је рату пуковнија учествовала од почетка до краја под главним заповедништвом генерала Лаудона, те се борила у Чешкој, у Моравској, у Шлеској, у Саксонској и у Пруској. Борила се у овим окршајима, биткама и опсадама: код Ландехута, Буркерсдорфа, Гринберга, Максена, Најштата, Швајдница, Глаца, Сандхитела, Домштадла и Кунерсдорфа. Код Ландехута је она одлучила битку. Пруси су изгубили 30 официра и 1337 момака. Код Сибенхофена је отерала у бегство два пруска батаљона, заробила је 400 заробљеника и освојила је два топа. У најкрвавијем бој тога века код Кунерсдорфа борила се заједно са Русима. 20.000 Пруса остадоше на бојном пољу. Пуковнија је такође имала љутих губитака; две компаније, које су бројале 200 момака, изгубиле су само у мртвима 91 момка. Код Гринберга је заробила 15 официра и 513 пруских момака, и т. д. и т. д. У том рату, који је трајао седам година, изгубила је пуковнија свега 1428 момака. За то храбро држање одликовали су Лаудон и царица Марија Терезија момчадију од чести унапређењима, од чести дукатима. Пуковнијски заповедници: пуковници Јанус и Лануис добили су колајну Марије Терезије.*)

За тим је ратом за пуковнију настала перијода мира, која је трајала 24 године, све до године 1787., кад је букнуо рат против Турака. Тај је рат трајао три године. Пуковнија је опет била додељена главном заповедништву генерала Лаудона те се борила у Босни и у Србији. Учествовала је у бојевима и биткама код Шапца, Љешнице, Липнице, Зворника и Београда.

Код Шапца се пуковнија борила пред очима цара Јосифа II. те је он опетовано похваљује за срчану смелост. Она је прва јуришала на шанце око тврђаве. Код Лознице су Турци заробили пуковнијског заповедника *Давидовића*, но момчадија га избави и за то дело подари цар шесторици момака златне и сребрне колајне за храброст.

При јуришу на Београд био је поручник *Маља* први, који је продрео на видинску капију.

У том трогодишњем рату против Турака многе је губитке претрпела ова пуковнија, али не само она, него и сав Срем и Банат. Из оба та краја погинуло је 23.000 Срба. Те велике празнине попунили су српски досељеници из Турске, тако, да је пуковнија на две године после тога могла поћи у бој потпуна.

Године 1792. изродио се рат против Француске. Тај рат је трајао, са кратким прекидима, до године 1800., дакле пуних девет година. Пуковнија је учествовала у том рату од почетка му па до краја. Борила се у Низоземској, Белгији, Француској, Немачкој и Швајцарској. Борила се код Хетанжа, Пелингена, Намура, Шајида, Брумпта, Глајзвајтера, Вајера, Бергцаберна, Рајехофена, Вајсенберга, Урдингена, Шприсхајма, Хандшухајма, Хехста, Манхајма, Трипштата, Укерата, Вецлара, Ашафенберга, Вирцбурга, Фелдкирха, Сант-Луцијен штега, Винтертира, Цириха, Детингена Хохенлиндена и у многим другима.

У бој код Пелингена одбијала је пуна четири дана бесомучне нападаје Француза. Саксонско-тешенски војвода апострофира момке те пуковније надимком: *сремски лавови*.

Године 1797. опсела је по цичи зими тврђу Кел. Без добра одела и опскрбе иројизмом својим задивљава чак и надвојводу Карла, Наполеонова победиоца. Он је више пута дошао до пуковније у опкопима па ју је похвалио. Кад је Кел пао, похвалио је цар Франц пуковнију у војној наредби, која се и данас чува у пуковнијском архиву.

Године 1799. борила се пуковнија код Ландека у Швајцарској тако смело и одважно, да је генерал Јелачић*) момчадију одликовао свим речима:

— Храбри моји Петроварадинци! Вама имам да захвалим, што сам добио колајну Марије Терезије. Ако је нисам заслужио, ја ћу је вратити цару.

А пуковнија му на то одговори:

— Заслужио си је, носи је и поноси се њоме!

У крвавом бој код Луцијенштега у Швајцарској заробила је пуковнија 700 Француза.

После битке код места Кура похвалио је надвојвода Франц d' Este момчадију пред својом великом свитом овако:

— Петроварадинце волим не само с тога, што су храбри војници, него и с тога, што своје официре поштују и љубе.

Надвојвода је тиме рекао само стару познату истину. Петроварадинци никад нису оставили на цедилу своје официре.

Пуних девет година је пуковнија била у рату те момчадија за толико време није видела свог завичаја. А кад су момци после рата дошли у своју постојбину, готово сваки је имао на грудима колајну за храброст. Неки су имали чак три колајне: златну, велику и малу сребрну колајну за храброст.**)

Па опет је било суђено, да пуковнија тек кратко време ужива мир. Године 1805. почели су ратови против Француске. Од те године па до године 1815. предводио је Французе највећи војсковођа свију времена. Био је то Наполеон.

Године 1805. борила се петроваридинска пуковнија против њега у Баварској и Аустрији и учествовала је у овим бојевима: код Пасаве, Ламбаха, Кремсминстера, Штренгберга, Амштетена и Шенграбена. Код Пасаве је на јуриш освојила тврђавицу Оберхауз. За бравурезно своје држање том приликом добила је пуковнија пред целом војском похвалу у једној наредби. Осим тога је сваки момак добио гратисплату на пет дана.

Године 1809. борила се пуковнија у Баварској и учествовала је у окршајима код Абенсберга, Лајендорфа, Екмила. У бој код Регенсбурга одредио је надвојвода Карло петроварадинску пуковнију, да штити повратак рођене своје војске. У том бој су од француске војске, која је бурно продирала а коју је лично предводио сам Наполеон, буквално били уништени. Који нису остали мртви на бојишту, ти су били савладани.

Године 1813. борила се половина пуковније у Италији и Корушкој а друга половина у Немачкој и у Чешкој. Том приликом су Петроварадинци учествовали у окршајима: код Вилаха, Озопа, Оспидолета, Рајхенберга, Вартенберга, Крацена, Пирне, Дражђана, Лајпцига и Ханаве.

У свенародном бој код Лајпцига на јуриш је у свези са Швеђанима освојила главну тачку положаја код Паумдорфа.

Године 1814. борили се Петроварадинци у Француској код Шамберија, Ла-Грота, Ешела, Ансија, Жилијена, Ла Кота и Бонвиларета. Осим тога се исте године борили и у Италији код Осопа па су у Алпима посели 2084 метара високи брег Сени. Године 1815. војевали су у Француској код Сент-Андреја.

Те многе и крваве битке проредиле су петроварадински срез. У преко 800 породица било је само још жена, деце и инвалида.

Године 1821. измаршира је пуковнија у Италију. Године 1831. измаршира је у Штајерску, да повуче кордон против ко-

*) Колајна Марије Терезије је најлепша декорација наше војске. Уз ту колајну добија се баронат и доживотни доходак од 1200 до 6000 круна годишње. Ту декорацију може добити и најмлађи потпоручник. Кад одликовани умре, добија његова удовица половину те своте.

*) отац потоњем бану Јосифу Јелачићу из година 1848—1849.

**) Ко је добио колајну за храброст имао је и доживотан додатак на плаату.

лере, која је владала у Угарској. Цар Франц је употребио ту прилику те је до пуковније послао свог брата надвојводу Јована, да у његово име изјави Петроварадинцима за њихову верност његову најтоплију захвалу.

И тако ево дођосмо до година 1848 1849.

Те две ратне године су врхунац и најсјајнија тачка свега онога, што је урадила петроварадинска пуковнија. Да је та пуковнија, од како је устројена, учествовала само у тој јединој војни, та би јој војна заједмчила била прво место у славној повеснициа наше војске. Што се тиче верности и жртава, ту Петроварадинце нико није достигао. Шта су они урадили година 1848-1849., то је сваком познато, па с тога ћемо овде само набројати окршаје и битке. Ево их! Код Арада, Бајмока, Бечеја, Осека, Хеђеша, Јарковца, Каћа. Каменице, Карловаца, Меленаца, Новог Села, Панчева, Петроварадина, на Римском Шанцу, на Тителском Брегу, код Сентомаша, Томашевца, Сирига, Вршца, Врбаса и Уздина.

Пуковнија је осам батаљона извела у рат а изгубила је 1269 момака. Организатор и душа пуковније био је мајор Теодор *Радосављевић*.

Док се у постојбини одигравали ти догађаји, дотле је један батаљон био у Млецима. У Млецима је владала револуција те је услед слабости генерала *Палфија* и *Зичија* батаљон на милост и немилост издан био Талијанцима. Официри су били уапшени а момчадија је била дислоцирана у три касарне. Заман су Талијанци покушавали, да момчадију наведу на неверство. На све претње и на сва обрицања одговарали су Петроварадинци:

— Ми смо ради часно да живимо и часно да мремо!

Кад су Талијанци увидели, да овде могу постићи што само насиљем, наредили су Петроварадинцима да оду у Трст. Дошавши онамо, дочекани су били од цару верних Талијанаца френетичним усклицима: „Evviva la fedelita!“ (Живела верност!“)

Из Трста је пуковнија уз непрекидне бојеве одмарширала у Верону до маршала Радецког те је у Италији учествовала у рату од година 1848 1849.

Година 1854-1855. била је пуковнија у Букурешту. Година 1859. и 1866. ишла је у рат, али је у оппте била штеђена те је сачињавала резерву војске.

Године 1878. буде Граница развојачена те пуковнија добије број 70.

Године 1878. одмарширала је на чело војске у Босну, те је учествовала у окршајима код Градачца, Грачанице, Косове, Тузле и Добоја. Код Добоја је 34 дана непрекидно стојала у ватри.

*

Прегледамо ли све ратове, у којима је петроварадинска пуковнија од свог постанка амо учествовала, доћи ћемо до закључка, да је то, што су урадили Петроварадинци, могао урадити само скроз и скроз здрав и жилав сој људи. Петроварадинци се борили на свима бојиштима Европе, и то против одабраних чета једног Фридриха Великог и Наполеона. Борили се под командом Лаудона, надвојводе Карла, Радецког, Јелачића. Били су одликовани од свију владара монархије. Стекли су себи глас, да су једна од првих пуковнија велике аустро-угарске војске, и то не само својом храброшћу, него и *гвозденим заптом у рашу и у миру*. **Недостојне, који су удили добром гласу пуковније, никад стари Граничари нису трпели у својој средини.**

Имајући вазда на уму лозинке: „Напред!“ и »Част и храброст!«, које су златним и сребрним словима записане на њиховој застави, Петроварадинци су само подичили наш народ у Срему.

Данашњи Петроварадинци, поносећи се својом славном, храбром и лепом пуковнијом, желе јој из дубине душе исто тако славну будућност, каква јој је била и прошлост.

А. П.

*) Обраћамо пажњу наших читалаца на ову лепу кратку повесницу о јуначким делима наших Петроварадинаца.

Уред. „Бранка“.

**) До Белгије су марширали три месеца.

***) У Италију до Вероне трајао је марш месец и по дана.

вацки затвор. Поручивао је по мене те сам морао често ићи у Вац до њега. Милетић у Вацу није био у затвору у згради велике казнионе, него у здању за преске преступе. У том здању је био већ једном затворен, кад је оно написао чланак против бана Левина Рауха, оца данашњем бану, Павлу Рауху.

Милетић није хтео да иште амнестију, али је ипак желео да за њега интервенирам. Ја сам пронашао био начин, да у аудијенцији у Његова Величанства замолим само то, да Његово Величанство даде себи поднети списе Милетићеве казнене парнице. После тога је ипак ћерка Милетићева, Милица, изашла пред лице Његова Величанства и замолила амнестију за свога оца.

Милетић је био у »Фортуни« у истражном затвору годину и по дана. Само једанпут за један тренутак било му је допуштено, да остави »Фортуну«, а то је било, кад му се јединац син Славко, коме је тада било осам година, тако опасно разболео, да се мислило, да не ће остати жив. Уз пратњу једног стражара, дошао је Милетић из горњега града у доњи Будим, где му је породица становала, да види свога сина и да се с њиме опрости. То је био за Милетића страшан тренутак.

Милетић је свега био у затвору три и по године, па је онда, пре него што је решена представка српско-народно црквеног сабора од године 1879., помилован, те му је опроштена казна од једне и по године, јер је био осуђен на пет година.

Кад је Милетић изашао из затвора, био је ведар и добре воље. Али наскоро, и то већ године 1881., при његовој кандидацији за посланика у Шајкашкој, показали се неки симптоми, па је после душевна болест све то више узимала маха.

Кад сам ово дана био у граду Будиму у »Фортуни«, изашла ми је живо пред очи слика Милетићева мучеништва. Оставио сам »Фортуну« са најтужнијим осећајима. Данас је Милетић постао легендарна личност у Српству, па данашњи српски нараштај једва уме уважавати оно време српске политичке борбе Светозара Милетића и његове дружине.

П—Д.

»СВРШЕН ЧИН.«

Ако г. Лекса Ерентал анексијом Босне и Херцеговине и није постигао оно, што је намеравао т. ј. да створи „свршен чин“ у међународноправноме смислу, — а оно је бар знатно припомогао, да се разбистри и у шире публике појам „свршеногачина“, као правног чиниоца у оквиру међународног права.

Како дневна кроника бележи догађаје, ни једна држава није се толико послужила „свршеним чином“, као Енглеска. У свима деловима света, на свим морима, сусретамо и наилазимо на такове примере. Ево један од многих: енглески капетан Хејнс тражи од султана, да му уступи аденско пелуоствро,* па када га овај одби, а резолутни официр 11.

* Са аденским полуоствром, то је био сасвим други однопај него са Херцег-Босном. — Уред. „Бранка.“

јануара 1839. истакне британску заставу на вулканско стење аденско, па султану поручи, да му је скине — ако сме. Та је застава и данас још нетакнута.

Да „свршен чин“ дакле постане правним чиниоцем у међународном праву, неопходно је нужно да га санкцијонише сила. Није дакле доста створити само неко ново стање, већ ваља имати и довољно моћи, да се то ново стање и непромењено одржи.

Међу тим Аустро-Угарска је врло далеко од тог завидног положаја. Кад је изрекла анексију, она је тог момента изазвала против себе, тако рећи, целу Европу.

И онда су следили свима познати догађаји. У први мах смо, на општи протест, охоло изјавили, да нећемо да преговарамо ни с ким, но ћемо само узети на повољно знање опште признање анексије. Све што смо учинили било је: да смо у замену за две провинције, које смо узели од Турске, милостиво поклонили истој њен рођени новопазарски санџак....

На неблагодарну Турску није тај наш поклон учинио очекивани утисак. Шта више, она је одговорила бојкотом, тако једнодушним, снажним, да му је тешко примера наћи у историји. Већ до данас стаје нас несретни бојкот силних милијона.

Општи протест и енергични бојкот, као да су порушили у Бечу наше »спокојство велесиле«. Нешто се морало учинити.

Охолошћу је одговороно Европи, да нећемо водити преговоре с њима, већ са Турском, а Турској, да ћемо само онда отпочети с њоме преговоре, када престане са бојкотом.

То је било наше прво повлачење од „свршеног чина“.

Но Турска не само да није престала са бојкотом, него га је још пооштрила и проширила и на немачку робу. Па поред свега тога, ми савладасмо нашу осетљивост и отпочесмо и поред бојкота преговоре са Турском.

То је било наше даље повлачење од „свршеног чина“.

И ако с почетка нисмо хтели ни чути, да се на конференцији сигнатарних сила већа о анексији Босне и Херцеговине, када је продрло првобитно становиште Русије, које је нашло свога израза у ноти руској. саопштеној ових дана силама потписницама, ми смо збуњени, преплашени спустили главу, па пристали и на то, да се на конференцији слободно одлучује о судби Босне и Херцеговине. У томе погледу не оставља руска нота ни најмањој сумњи места.

Српска штампа је слабо пажње поклонила тој руској ноти.*) Она ју је само саопштила, без икаква коментара. А може се узети, да она значи основу, на којој у погледу питања анексије стоје све сигнатарне силе, осим Аустро-Угарске и Немачке.

Руска нота констатује пре свега, да је проглашењем независности Бугарске и анексијом Босне и Херцеговине Европа постављена пред једностране чинове, који уносе фактичне измене у поредак, утврђен берлинским уговором. И руска влада, да би означила своје становиште према тим „једностраним“ чиновима, наредила је рускоj амбасади у Цариграду, да Порти изрази уверење царске владе, да се берлински уговор не може изменити без пристанка држава потписница његових.

На очајне покушаје г. Ерентала, да се сада споразуме ма само и са Турском, па да тако изађе пред конференцију са свршеним чином, који би морао признати сваки, пошто су га створиле обе највише заинтересоване силе: Аустро-Угарска и Турска — на ту цесператну и јако провидну аргументацију одговара руска нота просто, јасно и одлучно, да право на окупацију Босне и Харцеговине и држање гарнизона у санџаку није добила Аустрија само по споразуму са Турском, већ по сили берлинског уговора, према томе без сагласности између сила потписница берлинског уговора то се право не може изменити.

Но тежиште руске ноте лежи, по нашем мишљењу, у ономе пасусу њену, где се вели, да ће будућа конференција морати у погледу питања Босне и Херцеговине, не само изменити 25. тачку берлинског уговора, но у замену израдити тачну одредбу, којом ће се одредити нови положај обе провинције. Израз, да ће се морати изменити 25. тачка берлинског уговора, значи, да о окупацији истих од стране Аустро-Угарске не може бити више говора. То стање припада сада већ историји. Хоће ли дакле на место окупације наступити садања анексија? Тешко. Јер та околност, што руска нота наглашује, да ће се у замену за 25. тачку берлинског уговора морати израдити тачна одредба, којом ће се одредити нови положај обе провинције, значи, да место бивше окупације не ће наступити садања анексија (коју нико не признаје*), него нови положај, који ће се морати тек на конференцији сила потписница одредити, израдити.

Велики говор министра Извољског о тој ствари, који је ових дана држао у руској Думи, не мења ни у колико горње схватање.

И нама сада не остаје ништа друго, но да према једнодушности целе Европе погнемо главу и примимо натурену нам ситуацију — а то значи и формално напуштање „свршеног чина“.

А до тога понижења није морало доћи, да се наша спољашња политика кретала у оним границама, које су јој означене биле међународним уговорима, интересима народа у земљи, па напослетку и положајем монархије у међународним односима европских држава.

У историјскоме развитку међународног права одавна је напуштено право песнице и свршена чина, као извора и чинилаца права. Модерно међународно право их не познаје, а развијајући се упоредно са напретком културе и цивилизације, оно се лаћа питомијих срестава при уређењу међународних односа, а то су међународни уговори, а у најновије време чак и међународно правосуђе.

Ако је дакле на лондонској конференцији великих сила (1871.) утврђено начело, да се склопљени међународни уговори не могу једнострано, већ само споразумно изменити, онда се „свршен чин“ г. Ерентала не да довести у склад са утврђеним међународним правом.

То је у толико фаталније, што добро схваћени интерес ни једнога народа у монархији није захтевао ни окупацију, ни анексију. Једнодушно прихваћање анексије у аустријскоме рајхсрату не значи ништа, јер онда нису одлучивали виши интереси монархије, него партијски интереси појединих странака и народа. Па тако не ће ништа значити ни прихваћање анексије у државноме сабору Угарске, јер ће и овде одлучивати уображени интереси владајуће струје, која ће вотирати анексију а у замену добити плуралитет у изборноме праву.

Но као што ће се разочарати аустријски Словени, који мисле, да ће анексијом бити појачан словенски утицај у Аустрији, тако ће се исто разочарати и Мађари, који мисле, да ће плуралитетом у изборном праву спасти једноплемену Угарску. Плуралитет не ће им помоћи ни као привремено, палијативно средство. А и једни и други ће доћи до жалосног уверења, шта значи оно аустријско: divide et impera.

Интереси појединих народа у монархији нису никада били меродавни у вођењу наше спољашње политике. Појединим народима се служило, као фигурама на шаху, а одлучивао је увек само и искључиво интерес играча.

За то и наша спољна политика носи на себи тип чисте кабинетске политике, на коју народи монархије немају никаква уплива. Она је и данас иста такова, какова је била и пре неколико столећа. Културни напредак и развитак народа у монархији и ван ње, и ако је за све то време моћно коракнуо у напред, није могао имати на њу никаква уплива, она је остала династична.

Често притешњена међу два моћна народа, међу Русију са северо-истока и Немачку са северозапада, а насељена са десетак разних народа, Аустро-Угарска већ по своме положају има ту историјску задаћу, да спречава судар та два моћна експанзивна елемента и да тако спасава европску равнотежу сила. У томе смислу је Аустро-Угарска, као велесила посредница (Pufferstaat), европска нужност и то у толикој мери, да када је не би било, морали би је — што рекао Палацки — створити.

Но из тога положаја следи, да Аустро-Угарска, као велесила посредница, не сме водити освајачку, експанзивну спољну политику, него политику мира. Освајачка се политика толико коси са њеним међународним положајем, да би монархија изгубила свој raison d' être у срцу Европе и изложена била највећим заплетима.

А то без сумње није хтео г. Ерентал постићи својим „свршеним чином“.

Др. Милан Божески.

*) Та руска нота сасвим је збрисана говором Извољскога у Думи. — Ур. „Бр.“

*) Ваљда ипак Немачка. — Ур. „Бр.“

ЗАПЛЕТИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ.

Опасност рата наше монархије са суседном краљевином Србијом на прагу је. Говор, што га је српски министар иностраних дела др. Милованић држао у суботу у Народној Скупштини, најнепријатније је утецао у Бечу, где тај говор сматрају за „дрско изазивање“ Аустро-Угарске. Бечки и будимпештански листови већ су говорили о том, да је наш посланик у Београду предао Србији ултиматум и да ће отпутовати из Београда, ако се Милованић не извини за своје речи, изречене у Скупштини против Аустро-Угарске, али друге, веродостојне вести гласе, да је гроф Форгач молио само објашњења од српског министра иностраних дела.

Било како му драго, тек је положај **врло озбиљан** те можемо бити спремни на судбоносне догађаје можда и пре, него што ослави пролеће.

Босански војници у затвору.

Из штајерског Граца јављају: Овдашњи босанско-херцеговачки пук је недавно добио касарнски затвор, јер је неколико војника од тога пука на улици викало: „Живела Србија!“ Како кривце нису могли да пронађу, казне касарнским затвором цео пук па и подофицире. Услед тога је онда пошло за руком да, пронађу, ко су били они војници, што се одушевљавају за Србију. Против ових су онда повели строгу истрагу, а остали су пуштени из касарнског затвора.

Турска држи војне вежбе.

По вестима из Скопља ћуприлијска редифска дивизија позвана је на војне вежбе те су онда одржане ноћне вежбе с новим брзометним топовима и с коњима, купљеним у Угарској, што до сада још никада није било. Уз то су надовезане војне вежбе, које се протежу све до Штипа.

Претње с прекидом односа.

Наше вести од јуче, што се односе на држање нашег посланика у Београду према српској влади, имамо допунити овим: У Бечу су се нашли увређени нарочито на онај став Миловановићева говора, где се каже, да је први корак Аустро-Угарске на Балкану то, да народ у две српске земље начини робовима. Гроф Форгач има да пита, јесу ли те речи Миловановићеве тачно изнесене на јавност? Од Миловановићева одговора зависи, хоће ли Аустро-Угарска чинити даље кораке.

»Рат је неизбежан«.

Један дипломата у Београду је дописнику бечке „Н. Сл. Пресе“ рекао, да је ономадашњи закључак српске Нар. Скупштине исто, што и објава рата, јер после тог закључка, који садржи у себи неискључиве захтеве, рат је неизбежан. Но рат је свакако још врло далеко, јер кад Србија види, да је Еврома оставља на цедилу, — што ће, по мишљењу тог дипломате, после садашњег њена држања бити — онда ће Србија јако промислити, да ли да се упусти у рат, који би је уништио. —

Не треба сметнути с ума, да то говори бечка „Н. Сл. Преса.“

Оружање Србије.

Лондонском „Дејли Телеграфу“ јављају из Брисла, да је Србија у Лијежу наручила много топова, патрона и пушака. Сва та ратна опрема има се доставити у априлу.

Ратовање бомбама.

Страним листовима јављају из Београда: У Крагујевцу више од месец дана борави један енглески хемичар, кога је позвао српски министар војни, да у крагујевачком пиротехничком заводу пази на прављење бомби, односно да руководи тим пословима. Говори се, да је до сада начињено више од 100.000 таковских експлозивних бомби. Бомбе су велике као кокошје јаје те ће, како веле, 20.000 добровољаца сваки добити по пет таковских бомби.

„Трговински Гласник“ у Београду, говорећи о аустро-угарској ноти, завршује своје разлагање овом изјавом: „Ако би и даље одоцњавали с решењем садашњег положаја, онда велике силе нека не изненади то, ако се краљевска влада покаже сувише слаба, да оне извесне српске комитетлије спречи у том, да свој родољубиви рад отпочну бацањем бомби у Бечу.“

НОВИ САД, 24. децембра 1908.

— **Божићни број »Браника«** је и ове године изишао са два табака додатка, а са одабраном садржином. Тиме „Браник“ честита својим поштованим читаоцима светле божићне празнике. Благодаримо нашим поштованим спољним сарадницима, који нам омогућише, да божићни број „Браника“ у тако лепу руху изнесемо пред српску читалачку публику.

Нека им је свима од срца хвала! У здрављу провели божићне празнике!

Политички преглед.

— **Самостална банка и војнички уступци.** Угарски министар-председник Векерле, који сад борави у Бечу, не ће овом приликом преговарати о војничким уступцима. За годину 1909. одредиће влада нормални контингенат рекрута. Повишица рекрутскога контингента биће решена доцније, у вези са двогодишњом презентном службом. Ни о самосталној банци не ће Векерле преговарати све донде, док Кошут не оздрави толико, да може учествовати у тим преговорима. Са меродавне се стране најодлучније побија вест

као да се питање самосталне банке не може да доведе у ред с тога, што би круна одлучно била противна томе. У смислу пакта је круна обема владама у том погледу оставила одрешене руке.

ВЕСТИ ИЗ МЕСТА И ИЗ НАРОДА.

Нови Сад, 24. децембра 1908.

— **Новосадско певачко друштво »Невен«** појаће у мушком збору први дан божића у св. успенској цркви на литургији. Други дан божића приређује »Невен« забаву с игранком и дилетантском представом. Приказаће се: Српкиња у сликама од проф. Јов. Живојновића. По припремама, које ово друштво чини, изгледа, да ће ова забава својим лепим распоредом надмашити све досадање забаве. Надамо се, да ће српско грађанство у што већем броју похитати на ову забаву, те тиме придонети, да друштво што пре набави себи заставу, под којом ће још истрајније вршити своју лепу културну задаћу у овдашњем српском друштву.

— **Честит Божић** био и одважној јунакињи, која летоске у Каменици онако обучена у Дунав скочи и избави госпођу, која се у мало не утопи! Живела госпођица Милица Недељковићева, ћерка уваженог каменичког пароха г. Љубомира Недељковића, који је дошао у мир те се преселио у Нови Сад.

— **Леп потхват српске омладине у Новом Саду.** Многе наше народне установе, разна привредна и просветна друштва у својим зачетцима наилазе у нашем народу на врло велике препреке и сметње. Видимо, да покретачи многих наших установа показаше великих жртава са своје стране, а успеха од свега тога врло мало видимо. Знамо, да се наша многа просветна друштва покрећу са великом препоруком, ради се за иста на све стране па знамо и то, да ипак у многом случају не дође ни до тога, да се друштво организује, него пропада у зачетку, заједно са идејом својом. Узрок овоме налазимо у томе, што идеја није сазрела, па и ако знамо, да би многе хумане и привредне установе биле од велике користи по друштвени напредак нашег народа, видимо, да га народ не прихвања, и тако друштва, напуштена, пропадају.

Међу ове последње случаје спада и организација певачких друштава у Новом Саду. Знамо, да до пре 6—7 година нисмо имали никаква певачка друштва у Новом Саду, нарочито мешовит збор. Једино је »Невен« таворио некако.

Ми смо морали у том погледу црвенити пред Вршчанима, Панчевцима, Сомборцима и пред Српством наших већих места у Угарској, која у овом погледу далеко од нас испредњачише. Узрок овом застоју налазимо у непрестаној међусобној размирици женскиња у Новом Саду. Наши старији покушаваху створити тако друштво из отменијег сталежа, дошло је до остварења, али прва седница тога друштва беше и последња, узрок овом беше сталешка борба.

Морало је наступити нешто, што би зближило женскиње, дало полета друштвеном животу, изравнало донекле сталешку размирицу. Дошла је згодно соколска идеја, која зближи и спријатељи женску омладину, друштвени живот доби полета и стање пође на боље. И сад дођосмо до тога, до чега бисмо могли доћи тек након мучна рада и стрпљења, на заузимање уважене госпођице Анђелије Сандићеве учитељице српске више девојачке школе са једне, а једног уваженог омладинца са друге стране, без икакве хуке-буке дође до споразума међу женским Соколом и српском академском омладином и у миру створи се певачка дружина, која са божјом помоћу започе свој посао. Осећамо, да је омладина узела на себе тешку дужност, али смо већ давно осетили, да нам је ова дужност преко потребна, и данам је добро дошла. Друштвени ће живот добити своју праву боју, добиће полета, имаћемо друге погледе на наш друштвени живот, а, што је преко потребно, не ћемо бити једни другима шпанска села, као што до сада бар у великом размеру то бејасмо.

Један омладинац.

— **Одликовање српског уметника.** Познати композитор и уметник на вијолини Србин Пера Стојановић био је ономадне од аустријског надвојводе Карла Стевана позван, да концертира у кругу његове породице у замку Зивјечу у Галицији. Како сам надвојвода тако и његови били су усхићени уметничком свирком г. Стојановића те су му изјавили своје признање. Радујемо се успеху Србина уметника, који српско име дичи пред страним светом.

— **Забаве у Српству на други дан божића.** На други дан божића приредиће: 1) Старо-бечејска српска занатлијска певачка дружина забаву с игранком у корист друштвеној благајни; 2) српско црквено певачко друштво у Ковину забаву с игранком као корисницу свом коровођи г. Душану Шамбеку; 3) ученици и ученице српске основне школе у Сремској Митровици у корист просветним сврхама.

НОВОСТИ СА СТРАНЕ.

— **Земљотрес у Јужној Италији.** Новији телеграми о земљотресу у Јужној Италији још повећавају онај ужас, што га је та беспримерна несрећа изазвала у целом свету. Те вести јављају за страховите појединости, тако, да и најокорелији човек мора да се згрози, кад их чита. За то није чудо, што у целом образованом свету скупљају силне прилоге, да помогну стадалницима.

Између рушевина још се увек чује запомагање рањеника, што значи, да у рушевинама још има на стотине рањеника.

Од породице руског конзула у Месини остала је у животу само конзулова жена, коју су тешко рањену однели у Сиракузу. На све стране је ужасан задах од непогребених лешина, чије трулеже је потпомогла обилата киша. Многи рањени и читави људи су померили памећу од претрпљених страхота.

Последње вести из Реџа ди Калабрија казују, да је та варош и околина јој у очајну стању, у још горем, него што је и у Месини. Људи, који су се спасли, умиру од глади. У Катони сви становници изгибоше, у Галику има 8000, у Пелару 4000 мртвих.

Војници морају да воде крваву борбу с разбојницима, који пљачкају лешине. Разбојнике без много околишења стрељају.

— **Божићни дар словачком листу од — државног одветника.** Државни одветник послао је »Словенском Тижђенику«, коме је главни уредник врсни посланик кулпинског среза Милан Хоџа, красан божићни и новогодишњи дар. У том словачком листу излазио је низ чланака под насловом »Сељаци«. У тим чланцима смело је писано за словачке сељаке и за словачко право, које припада сваком Словаку. Ти чланци су — вели »Сл. Т.« — пробудили не једнога, кога до сада из млитавости и заспалости ништа није могло пробудити. И сад пред Божић је државно одветништво све те чланке оптужило. Но »Словенски Тижђеник« вели на то, да ће у пркос свима тим гоњењима, којима је изложен, и даље неустрашиво бранити права словачког народа.

— **4 Круне је крчманска вересија у Будимпешти.** Варошко представништво у престоници је за г. 1909. крчманску вересију установило са 4 Круне. Према томе за пиће, дато у крчми, гостионици или точиоци пића, суд више од 4 К не ће досудити ни веровнику, ни његову правном наследнику.

НОВИЈЕ.

Будимпешта, 23. децембра. На основу законског предлога, који је за Босну израдио министар Бурјан, имао би на челу управе стојати политички чиновник са сличним положајем, какав има хрватски бан.

Беч, 23. децембра. До данас није стигло на овдашње министарство иностраних дела никакво извешће о састанку грофа Форгача и српског министра Миловановића.

ТЕЛЕГРАМИ

уредништву »БРАНИКА«.

Сукоб Аустро-Угарске са Србијом.

Беч, 24. децембра. Посланик гроф Форгач јавља: Српски министар иностраних дела пориче, да је он имао икаквих нападачких и увредљивих намера против монархије. Нарочито је инкриминирано место његова говора рђаво преведено и подметнут му смисао, који никако није имало. Мисли се, да је тиме тај инцидент решен, али однос између монархије и Србије остаје **врло запет.**

Револуцијонарни покрет у Русији.

Петроград, 24. децембра. Револуцијонарна пропаганда напредује опет. У 5. артиљеријској бригади дошло је до побуне.

Како постају ваљани људи сретни

(макар били и сиромашни).

Многи наши читаоци не познају још увек потпуно ни целину ни суштину рада друштва Привредника, па зато износимо најглавније овде у кратко, како би се најшири слојеви у свима крајевима најиздашније користити могли.

1. Управа Привредника не стара се за своје питомце само дотле, док су шегрти, већ она, као што је познато, води и даље бригу о њима. Зато постоји код Привредника, и нарочито каса (задруга) за кредит, од куд ваљани млади Срби трговци и занатлије чланови **почетне кредите добивају. кад у своје време своје самосталне радње орпочимају.**

(Осим тога управља Привредник и разним другим фундацијама, које имају исту сврху.)

2. А који су и после и као самостални господари напредни, угледни и достојни, за те се заузима „Привредник“, да их и ожени. А чланице наших Задруга Српкиња, које су се заузеле да буду и у томе Привреднику на руци, препоручује те ваљане Србе, иду им у свему на руку, да се према себи ваљаним Српкињама и ожене. За ваљане чланове збрнуто је једном речи све, од првог дана шегртовања, па док ваљан човек свој смер, своју срећу не постигне.

Тако су многи старији ваљани питомци — данас већ напредни, самостални господари, озбиљне старешине своје породице и угледни грађани, себи, својој породици, своме месту, народу, држави, на дику и корист, а Привреднику, његовим добротворима, помагачима и сарадницима на радост и задовољство.

Шаљите дакле све ваљане здраве способне ђаке од 12—15 година, који нису богати или где је више деце или где се уопште тесно или теже живи, из малена у свет, најбоље одмах, чим школу сврше. Упућујте их на поштење, послушност и рад, па ће за неколико година оживети ваше место и читав Ваш крај, јер ће ти младићи брзо бити од велике користи и имати велику заслугу, па ће и своју породицу боље помагати, јер ће више зарађивати, него што данас зарађује један прост и задњи надничар. А кад у месту буде више мрса и соли, онда ће свима и свакоме и обилатије и боље дотецати. У такво ће место брзо срећа доспевати.

*

Привредник се заузима исто тако и за ваљане здраве Српкињице, макар и сиромашне или без родитеља биле, и склања и намешта их у српске породице а уз помоћ и под окриљем српских женских доботворних задруга.

Ко жели ма какву упуту или обавештај, нека се обрати на своје заузимљиве Србе учитеље или свештенике, или на управу Привредника у Загребу.

Књижевне вести.

Ивачковић странцима о савременој српској новели и роману.

Немачки часопис »Aus fremden Zungen«, што месечно по двапут излази у Берлину већ преко осамнаест година, доноси у првој свесци за годину 1909. у рубрици »Literarische Rundschau« прву половину расправи с натписом »Aus der serbischen Literatur (1906.—1908.)«. Расправу је ту написао наш поштовани млади сарадник др. Илија П. Ивачковић из Делиблата. Уз расправу су ликовима приказана четворица наших славних приповедача, који су за последње две године отишли Богу на истину, наиме: Стеван Сремац, Паја Марковић Адамов, Милован Ђ. Глишић и Сима Матавуљ а од живих је ликом приказан Мостарац Светозар Ћоровић. Осим о тој петорици реч је у расправи још о Радовану Перовићу Невесињском, о Петру Кочићу, о Борисаву Станковићу, о Милану Будисављевићу, о Зарији Поповићу, о Јовану Протићу, о Радоју Домановићу († 1908.), о Иву Ћипику и М. М. Ускоковићу као одличним репрезентантима савремене српске новеле и приповетке и о Петру Талетову и Лази Комарчићу као романсјерима. За Ћоровића вели Ивачковић, да би могао поднети нешто више књижевне културе, за Невесињскога, да би могао радити мало мање нагло и мање бити патетичан, за Кочића, да је кад и кад сувише политички тенденцијозан, за Зарију Поповића. да су му слике из Старе Србије нешто мекушне, за Протића, да силом хоће да је шаљив. Безусловно хвали од живих само Борисава Станковића и Милана Будисављевића. За првог вели да је врло знаменита појава и најособенија личност међу српским новелистама млађег датума, за Будисављевића пак вели да је даровит и да интензивном снагом приказује интимно схваћене типове из славонске Лике. За Талетовљев роман »Новац«, за Ћоровићева »Стојана Мутикашу« и за Комарчићеве »Мученике слободе« вели Ивачковић да показују до душе неколико успелих партија, али и неопростивих пукотина у композицији и великих слабости у карактеристици.

Трговина.

НОВОСАДСКА ПИЈАЦА.

ИЗВЕШТАЈ

24. децембра 1908.

Нова пшеница I. каквоће	К	12·20—12·30
Нова пшеница II. каквоће	„	11·50——·—
Зоб — — — — — —	„	8·——·—
Јечам — — — —	„	7·60— 7·70
Кукуруз: — — — —	„	6·70——·—
окруњен (нови)	„	—·——·—

све од 50 кила.

Управник: **Др. Мих. Полит-Десанчић.**
Одговорни уредник: **Јанко Перић.**

ОГЛАСИ.

—

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Народе преплаћуј се на једини према свима и свакоме потпуно независни српски сатирични шаљиви лист »Стармлади«. Јер ма да је све поскупило, па чак и радикалски хазабришаг, ми да не би нарушики мир радикалске странке, остајемо при старој цени, status quo: 8 круна на годину, 4 круне на пола године, или 2 круне на четврт године. Сиромашнији га могу добити и у по цене, а они који скупе 2 претплатника (или они који га не мисле платити) могу га добити и џабе — к'о Раухову »Уш«, или који други босански јаслашки лист.

»Стармлади« ће одсада као и досада у слици и речи — доносити разна чуда и чудотворце садашњости. И у будуће како Бог и г. г. претплатници — нареде С поштовањем: Уредништво и администрација »Стармладог« у Новом Саду (а може и Ujyidék у).

ДОЛАЗИ ДОДАТАК.

Како ћемо сачувати децу од сушице?

Пише др. Никола Вучетић у Београду.

Са свих страна слушамо јадање, како наш свет здрављем пропада. И звани и незвани причају нам то, па често и претерују, — можда и с правом, — јер тако слушају савете често и они, који им се иначе не би лако подвргли. Најчешће слушамо, како наш свет, сав и свуда, упропашћава сушица. Наводе нам се читаве породице, које се затиру том болешћу, читава племена, која се проређују. На жалост, у том има много истине. То бива у нашем народу, као год што та друштвена бољка коси и у свим другим народима, купећи и тамо своје жртве — где мање, где више — и затирући и тамо поједине породице и проређујући племена.

Појава та, да ова опака бољка граби своје жртве врло често баш у појединим домовима, међу сродницима и најближим рођацима, навела је била испитиваоце ове болести на мишљење, да је она махом прирођена. Тако се је онда увелико држало то мишљење као истинито и у друштву зналаца и лекара и код осталог света. Но то није тако. Сушица је болест заразна у пуном смислу те речи. Она се развија само онда, кад њене клице западну у човечје тело и кад нађу у њему погодно земљиште за свој развој. Сушица је исто тако заразна болест, као што су то и друге страшне заразне болести, на прилику: богиње, врућица, скрлет, дифтерија итд. Но, као што свака клица тих појединих заразних болести има своје особине и у развоју и у дејству, управљајући се често и према времену и према телу, које напада, и према самој себи, тако је исто и са сушичином клицом. И она има разно дејство на човечје тело и према отпорности целог тела и појединих му делова, као и према другим приликама. Па зато је сушица и друштвена болест. Разноврсни друштвени утицаји, оличени у друштвеним навикама, друштвеним и народносним обичајима, а који често показују личну особину самог народа, јако утичу на телесни склоп, на његову отпорност, они утичу на прву клицу, зачедак, исто тако као и на познније развиће и одржање појединца, на његово крепљење или слабљење. Тако те прилике често имају у својим рукама судбу не само појединих личности, него и целих породица и читавих племена.

Сушица, према томе, није прирођена болест. Она је у првом реду болест заразна, али и друштвена. Већ та околност, што ћемо често наћи, да деца, иначе на око потпуно здравих и бујних, добро развијених родитеља дуга века, пропадају од сушице, ма да у читаву низу и материне и очеве стране не бејаше таквих појава, расветљује нам уверење, да о прирођености не може бити речи. Но и такви родитељи могу дати ослабљен пород, увенуо зачедак, који у свом развоју остаје вазда слаб, неотпоран. Спољашњи, махом друштвени утицаји, могу то изазвати, а у првом реду алкохол и растровавање своје родитељске крви неким друштвеним болештинама. На тако зачетом телу лако се заустављају сушичине клице и нагло бујају, баш као што буја и здраво пшенично зрно на земљи црници. На појединца опет, који је иначе и отпорна и здрава склопа, могу утицати најразноврсније друштвене неприлике те му смањити његову отпорност.

Да се све то избегне, данас је немогуће. Током времена и потпуним сазнањем тих прилика поправиће се то, али једва да ће се игда потпуно отклонити. Усавршавање друштва, поправљање друштвених прилика, отклањање штетних друштвених утицаја на зачедак, осигурање здравог зачећавања, у колико се то буде могло учинити, имаће свој успех, али се не ће никад моћи развити до идејалног ступња, јер ће увек бити и старих и све новијих друштвених узрока, који се не ће моћи савлађивати. Тако ће бити са тим, махом скривеним, друштвеним утицајима, а донекле ће се једва моћи решити и друга страна овог питања, само заражавање сушичиним клицама.

Данас нам је јасно, као бели дан, да сушице не може бити, да се она у једном телу не може развити, док у то тело не уђу њене клице. Па зар нам онда не изгледа ништа лакше, него спречити унапање тих клица у тело, па да не дође до развоја сушице! Да, то изгледа и лако разумљиво и, на први мах, још лакше изведљиво. Али, кад се дадемо на посао, онда се види, како је то тешко! Тма утицаја друштвених невоља, рођачке љубави, најразноврснијих обзира испречи се пред вас и ви стојите запањени пред њима, подлежући њиховој сили, немајући никакве могућности, да бар коју од њих отклоните, а камо ли да их све редом савладате!

Није нам намера, да се данас разговоримо о целом питању овоме, а не ћемо да се лаћамо ни тога, да изнесемо разнос клица сушичиних уопште у друштву и утицај њихов на цело друштво. У првом реду хтели бисмо да видимо, како деца страдају од њих и како бисмо били кадри, да децу сачувамо од пропадања са тог заражавања, јер она се нису кадра помоћи сама, ако им ми не помогнемо.

Мислило се је, као што већ поменусмо, да дете већином дође са том клицом на свет. То није истина, нити је ико то могао до данас доказати ни у једном случају. Све, што би се могло прирођености приписати, јесте слаб и неотпоран склоп, склон, да подлегне лако свакој зарази, па и сушичиној. Да богме да је и ова истина од велика, врло велика значења и на њено отклањање морамо сви заједно дејствовати, гледећи, да не дође до развоја и зачетка те слабости и неотпорности или да такво тело очеличимо и оснажимо, склонимо од пропадања, ако је већ, на несрећу му, доспело на ово божје сунце.

Веровало се је још, а махом се и данас тако мисли, да сушичине клице залазе у тело, нарочито код деце, већином храном, млеком од болесних сушичавих крава, њиховим млеком, које је свакидашња дечја храна. Видећемо мало после, колико мало истине има и у том веровању! Поред ређе заразе споља, на кожи и видљивим слузокожама, још се спомиње, свима нам је то познато, заражавање удисањем, плућима.

Према тачном и брижљивом разматрању случајева разболевања деце од сушице нама је јасно, да су врата, кроз која улазе заразне клице у дечје тело, обично плућа. Заразне клице улазе у свој својој бујности и свежини најлакше и готово увек кроз плућа. То ће нам потврдити сваки лекар, који има у том ијоле искуства. Он ће се одмах сетити, да сушичава деца, коју је он виђао, увек живљаху у породици, где беше још јектичавих случајева, било то истовремено или у најближој прошлости. А сваки, који и није лекар, сетиће се, како се живи у тим породицама, како се не пази, а и не може до савршенства да пази и најпосле, како се ни близу не извршује сваки захтев, по ком би се могла избећи могућност заразе. Замислите само нашу сеоску кућу, и ову балканску и ону по српским иним крајевима, и у њој једног сушичавог болесника. У истој соби, где тај бедник живи, кашље, кија и пљује, избацујући небројене бациле сушичине (ретко је где патоса!), у крпу, ручник, скут, кецељу итд., где се пљувачак сасушује и долази у прашину, поред тога боника, често и на његову крилу, по тој истој соби, играју се, поскакују, трчкају, или пужу и мала деца, дишући у том ваздуху, удишући и прашину собну, а у њој и оне опаке клице. Зар није сада јасно, како се ту лако догађа зараза кроз плућа?!

Не мања опасност је за невиначад нашу и у варошким кућама, у којима буде који случај сушице. Чак је можда опасност од заразе донекле и већа, кад се сетимо, како су станови у варошима збијени, заптивени, често и влажни, камо понекад ретко зађе сунчани зрак. А сазнање заразе је и овде, готово као и на селу, врло слабо и непотпуно; уз то стари јад и чемер, сиротиња, овде свој прави пир пирује!

Но и у породицама, где су удобности најповољније, где је сазнање опасности од болести јасно, често потпуно јасно, не може се избећи све, што малом детету може узети здравље и живота га стати, ако се у кући деси сушичав болесник. Сетите се само свих родствених обавеза, нежности и љубави, која вежу децу са родитељима, међусобно браћу и сестре. Често се, поред тога, погреши што год неприметно, неосетно, што клице расипље у најближу околину, а оне ће одатле лако у ваздух па са њиме и у плућа деце, која се ту врте и весело сигравају.

По нашем мишљењу деца најчешће запате сушицу удисањем, а можда и само тиме. Зараза крављим млеком, у ком има бацила, не бива готово нигда, прво и прво зато не, што у млеку нема никад толико много сушичиних бацила, а друго и зато, што се млеко увек кува (стерилише), пре него што га деца пију. Уосталом то ће нам моћи сваки лекар потврдити, да је у свом животу једва кадгод видео првобитно разболевање црева од сушице, него баш та је болест првобитна махом у плућима, а често и у жлездама грудним, у које су заразне клице могле продрети само кроз плућа. Још има једна истина, коју је сваки пажљив лекар морао запазити, а то је, да су случајеви сушице код врло мале деце, док су још на сиси и млеку, врло ретки, а све то чешћи, што су деца старија. Баш сасма мала деца, која пију само млеко, врло се ретко разболевају од сушице.

Кад ове прилике познамо и кад сазнамо, да зараза сушицом не бива готово никад храном, него мал'не увек удисањем, онда ће нам бити јасно, како ћемо чувати децу од сушице. Биће нам јасно, да морамо сву своју пажњу обратити болесним члановима у породици и породицу, па дакле и децу, заштитити од њих. Зна се и то, да је пљувачак носилац милијона сушичиних клица, па ако се он расипље по соби, по стварима у њој и по поду (земљи), било то кашљањем, кијањем итд. или иначе, онда ће и остали породични чланови, а по готову деца, која се мотају по собњој прашини, удисањем унети те клице у се и тако упропастити своје здравље. А расипање клица, и поред најбоље воље, да то не буде, бива и нехотице! Не мора то бити баш искашљивањем и испљувавањем по поду, у мараме итд., често се то дешава и у смеју, говору, кашљу (без испљувавања), кијању и т. д., кад полете невидљиве капљице из уста, ждрела и грла и понесу са собом велик број бацила, који висе у тој капљици, па доспу тако у собни ваздух, на собне ствари или у собну прашину, откуда их други, па и деца, удишу. Ко би то могао, и поред најревноснијег чувања, избећи, а да и не спомињемо друге родствене односе, које смо горе наговестили?!

Једини идејални начин, да се сачувамо од заразе, јесте отклањање болесника од здравих или здравих од болесника. Но то је лако речено, а извести се може у врло мало случајева. Где се пак збиља то може учинити, нек се учини без одлагања; али у највећој већини случајева не може се то савладати због осећајних и чисто друштвених, материјалних прилика. Ту стајемо, тонећи у немогућности са немаштине, а побеђени обзирима срца и душе.

Па иако се не може помишљати на опште правило, по ком би се то могло свуда извршавати до савршенства, ипак ми можемо учинити много. Можемо пажљиво, без повреде најсветијих обзира, упозорити сваког на опасности, које прете и њему и ближњима му. Сазнањем правих опасности и познавањем свих путова, којима се те опасности прикрадају к дечјем телу, научићемо се чинити само то, чим ћемо поставити на тим путевима препоне, бране, преко којих те опасности нису кадре прелазити. Тако ћемо моћи сачувати здраве чланове породице од њених сушичавих чланова и од сушичиних клица уопште и у школи и у цркви, и на улици и код куће, а од деце своје нарочито отклонити невољу, која их затиче у игри и заједничком живљењу и дружењу са сушичавим боницима.

На посао!

Милена.

Приповетка

ДАНИЦЕ ЧАКЛОВИЋКЕ.

Беше већ подоцкан, кад се млади архитекта Драгиша Милић пробудио са јаком главобољом. Једва се сећао синоћних догађаја. Насмејана лица, румено вино, шампањац, свечане и шаљиве здравице: све му је то још увек брујало по глави.

Та он и беше јунак те вечери, средиште друштва, весеља, а и домаћин. Њему се наздрављало, честитало. Онде на столу лежао је повод том весељу, писмо, које га је толико усрећило, обрадовало. Он скочи из кревета и маши се за њ. Није дакле сан. Ето ту стоји црно на бело, да је постигао сјајан успех и пошао путем славе. Црквена општина у М. подизала је нову велелепну цркву. Његов нацрт добио је прву награду и овим писмом га позиваху, да одмах дође у М.

То је дакле био повод синоћном весељу.

Ово ми је најлепши дан у животу! кликне Драгиша весело.

Но сад га чекаше тешка задаћа, озбиљан, неуморан рад, да све оно, што је у правим и кривим цртама на хартији нацртано, изведе што лепше.

Отпутоваће још данас. Брзи воз полази у подне. Драгиша се обуче брзо и почне спремати ствари за пут. У тај мах уђе у собу његова газдарица, носећи доручак.

— Но, јесте ли се испавали? Мора да је било врло весело?

— О, врло! Добро те остасмо живи! Ви сте канда, госпођо Маро, употребили опет јучерашњи дан, да окренете целу собу тумбе. Видим, да ни једна ствар не стоји на старом месту. Код Вас не би човек смео имати никаквих тајана. Ви бисте извесно све пронашли. Но ја их на срећу немам.

Госпођа Мара се насмеши значајно па рече:

— То Ви само тако кажете! Где би био млад човек без тајне!

— Којешта! Ваљда ми тек не премећете писма? Ма да у њима нема никаквих тајана, ипак Вам не бих саветовао, да то чините. Могли бисте зло проћи.

— Боже мој, господине! Како можете такво што и да помислите! Ваша писма и Ваши цртежи су за ме светиња. Деси се, да човек наиђе случајно на нешто, као и ја јуче. Ево, видите! Кад сам јуче брисала књиге, испаде из једне пар женских рукавица.

Госпођа Мара извади из џепа мален пакетић, завијен у танку хартију па га метне на сто пред Драгишу. Он га узе, разви, и заиста беху у њему дугачке, беле рукавице, већ пожутеле од дуга лежања. Драгиша се мало збуни, па да би своју забуну прикрио, рече срдито газдарици:

— Молим Вас, оставите ме сад на миру, да довршим припреме за пут! У дванаест морам бити на станици.

Кад газдарица изађе на поље, узе Драгиша рукавице па их гледаше дуго, дуго. У души му ускрснуше слатке успомене. Држао је, да је већ одавна све заборављено, сахрањено, а сад му за час изађе пред душевне очи тако живо слика изгубљене драгане.

— Милена! прошапута тихо.

У души му се низаху часови, дани, један по један, исто онако, као што их је проживео, и све, што су они собом донели, утону у врелу жуд срца и тиху тугу, коју за собом оставља изгубљена срећа.

Беше то леп сан младости, чист, невин, а веома кратак, као лепа, звездана, летна ноћ. Пре шест година, познао се и Монакову на уметничкој изложби са лепом, младом девојком, која је са својом тетком путовала у Швајцарску те недељу дана провела у Монакову. Као што се Срби у туђини увек брзо сроде и зближе, зближили су се и они у толико више, што га је тетка замолила, да им буде вођа, како би што боље могле разгледати све знаменитости. Драгиша се од срца радо одазове тој молби, у толико радије, што је Милена учинила велик утисак на њега. Драгиша је проводио цео дан у њихову друштву те није чудо, што су се почеле њима неосетно испредати златне жице од срца к срцу. Беху заборавили, да ће им то лепо заједничко живовање бити тако кратка века, те их чисто поразише теткине речи, да ће за два дана поћи даље до Инсбрука, али ће у повратку опет свратити у Монаков на који дан. Она обећа Драгиши да ће га за времена известити, како би их могао дочекати на станици.

Драгиши се отегао тај месец до њихова повратка у вечност. Са каквом ли је срећом читао оно неколико речи, којима се Милена јављаше из разних крајева Швајцарске. Једва стиже жељно очекивани глас о њихову доласку и сад отпочеше за њега опет дани, пуни среће. Једног дана беху уговорили излет у Нимфенбург. Тетка се не осећаше добро, те одоше њих двоје сами. У повратку, како беху раздрагани виђеним лепотама, паде први пут реч: љубав и први пољубац, њихове душе се тада нађоше, као што обоје мишљаху, за навек. Онда му је Милена дала своје рукавице, он их је метнуо у шпаг и заборавио, да јој их врати при растанку пред хотелом. Кад је сутра дан отишао, да их Милени однесе, рече му портир, да су госпође изненада отпутовале ноћашњим возом, пошто су добиле депешу од куће. За њега су оставиле писмо, да му преда.

Драгиша нестрпљиво отвори писмо. У њему нађе Миленину посетницу, на којој беху у брзини написане ове речи: „Морадосмо изненада отпутовати. С Богом! Хвала на свему! Не заборавите ме!“

Драгиша се из дана у дан надао, да ће добити од Милене или тетке јој писмо, које ће му објаснити њихов изненадни, загонетни одлазак, али дани пролазаху а он не доби јава ни гласа. Тада је писао неколико пута и молио обавештаја, али сви покушаји остадоше безуспешни. Најзад виде, да се нема чему више надати, те поче сматрати тај одсек у животу као леп сан. Од тога доба прође шест година. Живот га беше забацио у даљину а не беше му ни лак, јер се морао тешко борити, да остане на површини. О Милени није више ништа чуо и тако је мало помало заборав покрио тај лепи младићски сан. Од свега не беше преостало ништа више, до успомена и ових пожутелих рукавица, што лежаху пред њим.

*

Брзи воз стиже у М. касно, тек око десет. Пут по непрегледној равници беше врло досадан. Испрва је Милић имао друштва, али доцније остаде сасвим сам у купеју те је имао довољно времена, да се посвети својим мислима.

Мислио је о свом награђеном плану. У писму су наговестили, да желе на њему неке мале измене, и он се питаше, какве то измене могу бити. Уобразиља му се вила у будућност, градећи нове планове, у којима хтеде да оствари све своје уметничке смерове. Тà он не беше више непознат! Сунце славе спустило је један зрачак и на његову главу, али га то још није задовољавало, он је жудео за већим, да га сунце обасја својом топлотом своје светлости.

У тој игри уобразиље изгубише му се мисли у даљну прошлост и наједаред му изађе пред душу Миленина слика. Он је виде пред собом тако живо, виде оне њене лепе граорасте очи, вити обли стас, бујну, смеђу коврчаву косу. Сети се Милене, каква му је остала у успомени, кад се оно последњи пут видели. Он ју је волео целим жаром своје младачке душе. Тако не ће никад више осећати, ма шта му живот донео.

Шест година је прошло. Можда је она већ одавно срећна жена и мати. Ко зна, можда ће и до ње допрети глас о његову успеху, о којем писаху ових дана сви наши листови. Ваљда ће се онда сетити, ма и за часак само, њега и минулих, срећних дана. Станица за станицом се низаше, он не баци ни један поглед напоље. Већ се поче спуштати сутон, кад воз стаде на некој већој станици. Драгиша устане, стане пред прозор па погледа расејано на колодвор, на којем беше само неколико путника. Али ни један не уђе у његов купе. Воз хтеде већ да се крене, кад дотрчи једна женска и замоли кондуктера, да јој отвори купе. Беше већ крајње време. Тек што је кондуктер отворио Драгишин купе и помогао госпођи, да уђе, крене се воз. Драгиша пропусти учтиво госпођу до прозора, она му се лако наклони за указану пажњу. Дисала је брзо, узрујано, које од журбе а ваљда и од страха, да не промаши воз.

Драгиша је посматраше из прикрајка. Она беше млада, витка, елегантно одевена, у руци држаше малу црну торбицу, а лице јој скриваше густ бео вео. При јасној светлости лампе видео је само густу, коврчасту смеђу косу. Лице беше приљубила уз окно, гледајући на поље. Баш та коса изазивала је у њему чудну узбуду, подсећала га је живо на ону косу, коју је некад миловао са пуно милоште, учини му се, да осећа миомир те косе, који га је толико занео, кад су се враћали из Нимфенбурга. Не! Не може бити! То је само варка! Кад би могао да јој види лице! Устане, приближи се прозору и запита:

— Желите ли да отворим прозор?

Она окрене главу и нагне је мало у знак пристанку. Драгиша опази, како га кроз густ вео гледају зачуђено два ватрена ока. Њих двоје се гледаху петренимице неколико тренутака. Тада госпођа подиже брзим покретом руке вео. Драгиша виде бледо ситно лице а у њему велике граорасте очи. Ове га гледаху зачуђено, питајући.

— Милена! кликне Драгиша, изненађен, потресен овим сусретом.

Не знађаше ништа друго да каже.

Тада се прибере и промуца:

— Извините! Молим....

Она му пружи руку и рече радосно:

— Дакле сте ипак Ви то, господине Милићу! Да пријатне ли изненаде!

— Заиста, чудноват случај, да се после толико година опет видимо. Удес не хита увек, да нам испуни оно, што желимо.

— Радујете ли се заиста, што смо се опет састали? Реците ми по души! Ја сам мислила, да сте ме давно заборавили.

— Варате се, госпођо! И ако сам за ових шест година много што шта доживео, Вас ипак нисам заборавио.

— И ја сам много, много доживела! уздахне она.

У гласу јој лежаше притајана туга, бол, који њега текне у срце. Она мало поћута па тада упита брзо:

— Како сте Ви?

Као да хтеде том уобичајеном фразом да прекине његова даља питања.

— Хвала! Добро! Постао сам архитекта и задовољан сам до данас својим успесима.

На њену се лицу појави благ, нежан осмех.

— Томе се од срца радујем. Знала сам или боље рећи: слутила сам, да ћете постати ваљан човек. Често сам на Вас мислила.

Драгишу изненади топлина ових речи па, сећајући се прошлости, рече и против своје воље:

— Па ипак нисмо за цело време водили рачуна једно о другоме.

— Тако је! Ја одох, и не опростивши се с Вама. Догађаји се низаху таком брзином један за другим, један страшнији од другог, да нисам била кадра владати својим мислима. Кад се мало стишало у мени и око мене, тада....

Она порумени па застане.

— Будите уверени да су Вас увек пратиле моје најлепше жеље.

Наста тајац, тајац забуне, која се боји, да не додирне жицу, непријатну за једну или другу страну.

Драгиша је погледа испитујући па је запита:

— Ви сте се удали?

Бело јој лице обли жарка румен.

— Јесам и нисам, одговори.

Он је погледа зачуђено.

— Како то да разумем?

— Удата сам, али живим раздвојено од мужа.

Драгиши чисто одлакну, кад чу ово, па је погледа боље и сад тек спази на њену лицу дубоке трагове тузи. Зар је толико препатила?

— Знате ли, рече Драгиша, да сам имао чисто неки предосећај, да ћемо се срести. Данас ми дођоше први пут после шест година до руку ваше рукавице, које заборависте у моме џепу о нашем последњем састанку и које Вам не могах повратити, јер онда тако изненада отпутовасте.

Милена гледаше суморно преда се.

— Да, ми отпутовасмо тако нагло, да је наш одлазак личио на бегство Кад се онда вратих са нашег излета у хотел, затекох тетку уплакану. Добила је брзојав од куће, да је оца ударила капља и да се одмах вратимо, ако мислимо, да га затекнемо још жива. Зашто да Вам не испричам све? Шта више, дужна сам Вам то. Ах, после оних срећних и веселих дана, што их заједно проведосмо, знам само за несрећу и јад.

Глас јој задрхта, очи се напунише сузама. Драгиша је ухвати за руку и помилује нежно, као да је хтеде тиме умирити, утешити, и док јој гледаше у мило сетно лице, молаше је, да му поклони пуно поверење, као стару искрену пријатељу. Милена га слушаше са унутарњим задовољством, чињаше јој се, као да је одахнула од неког синьег притиска.

— Све ћу Вам казати, драги пријатељу! Ево, испричаћу Вам своју кратку, тужну историју и ужасни положај, у којем се налазим и данас и из којег сам се спасла бегством. Само не знам, докле ћу дисати мало слободније. Свакако донде, док ме мој мучилац, за кога ме још везују брачни окови, не нађе те ме почна опет гонити и кињити. Но да Вам испричам све по реду! Ми отпутовасмо још исте ноћи из Монакова. Кад стигосмо кући, беше мој јадни отац већ мртав. Мислила сам: полудећу од бола и туге. Не имађах више никог свога, осим тетке, која ме узе к себи па ме обасипаше материнском љубављу. Таман се почех мало опорављати од ужасног удара, што ми зададе смрт мог доброг оца, кад ме задеси други. Моја добра тетка се разболи и умре за неколико дана. Бејах тако очајна, да сам не једаред помишљала, да учиним крај своме животу. Кад сам мало преболела и овај други удар, беше ми живот тако досадан, те се решим да се прихватим каква рада, да ми живот има бар неке сврхе. Још као дете показивала сам доста глумачког дара, а како имам и прилично добар глас то се решим, да постанем глумица. Годину дана проведох на страни, учећи и спремајући се за нови позив. По свршеним студијама добијем врло добар ангажман у З-у. Наравно да сам узела друго име па за то и нисте никад ништа чули за мене.

Не бих имала узрока да се кајем, што сам се одала глумовању. Набрзо сам постала љубимица публике. Предала сам се била свом душом новом позиву, учила сам и даље марљиво и усавршавала се и камо лепе среће, да је тако остало! Један слаб тренутак уништи све, што сам толиком муком подигла, и учини те постадох овај бедни, несрећни створ. Између младих људи, који ми се као уметници удвараху, био је и млади адвокат Станић. Он ме је обасипао са толико нежне пажње, давао ми толико доказа свом поштовању и својој љубави, да сам, верујући у његове чисте побуде и племенито срце, на његово силно наваљивање најзад одустала од своје чврсте одлуке, да се никад не удајем, и пошла за њега пре године дана. Ала се љуто преварих! Шта нађох касније од свега, чиме ме пре обмањиваше? Нађох кроз и кроз сурова човека, који ме је после првог заноса, сурово дивљачки кињио и мучио на све могуће начине. Тутала сам и трпила дуго, покушавала све могуће, да ублажим ту суровост, да је сузбијем, да учиним живот колико толико сношљивим, али узалуд. Пре четири месеца га оставих после ужасне сцене и сад Вам тако лутам као вечити Јуда из једног места у друго. Чим мој муж дозна, где сам, дође за мном, употреби све могуће, па чак и силу, да ме примора на заједнички живот. Сад Вам живим као гоњена зверка, вечито на опрезу, и то ће трајати све дотле, док се не сврши моја парница, док се не ослободим ових окова.

Ту ућута, сва заморена.

— Јадна Милена! узрази Драгиша са пуно саучешћа.

— Немојте ме жалити! рече она боно. Заслужила сам овај удес! Што сам изневерила своје успомене!

— Да, Милена, за што? И ја Вас питам: за што?

— Ваљда је морало тако бити! Ваљда нисам рођена за срећу!

— Не говорите тако! Све се може поправити. Ви сте још млади, пред Вама је још цео живот! Дозволите ми, Милена, да будем за сад ваш бранилац, а кад будете опет слободни, да Вам кажем све, што је толико година лежало у души ми скривено.

— Не, не! Из Вас говори само сажаљење!

Драгиша се примакне ближе, обвије јој руку око паса па рече:

— Не, Милена, сад те не пуштам више тако лако. Ти си била сан мојих младићских дана, а сад ћу се као зрео човек борити, да тај сан постане лепа јава.

Воз уђе са тутњавом у неку станицу и немилосрдно их истргне из сањарија, у које беху утонули, али само за час, после наставише опет даље. Говорили су о прошлости, о будућности. Он јој причаше о свом првом успеху и о осталим, које мисли још изводјевати, те им време пролазаше као у лету. Најзад стигоше у М., где им се ваљало растати. Драгиша да остане ту својих послова ради а Милена да настави свој пут даље на југ, камо беше пошла, да проведе зиму. Растанак паде обојима врло тешко. Тек што су се нашли па да се већ растану! Али их је тешила мисао, да не ће бити за дуго. Драгиша притиште још један врео пољубац на руку, коју му Милена још једном пружи, те воз одјури даље.

*

Милић се латио предузетог рада са толико воље и ревности, да му је време пролазило неосетно. Радио је неуморно. Једина разонода беху му Миленина писма, пуна нежности и милоште. Блага јужна клима и осећај чисте непомућене среће, која је чекаше у скорој будућности, утицаху на тело и душу јој врло повољно. Из њених писама се видело, како оздравља, како из душе јој све више и више нестаје горчине и како јој се враћа вера у лепшу будућност.

Њена парница се свршила брже него што су се обоје надали, па кад је Драгиша дочекао Милену при повратку јој из Италије на станици, смео је пуним правом притиснути веренички пољубац на бело јој чело.

Београд, 15. децембра 1908.

Округићева књижевна оставина.

Допала ме је часна задаћа, да прегледам и средим књижевну оставину Хрватима и Србима омиљеног пјесника Илије Округића Сријемца.

На основи рукописне грађе, што сам је нашао у Округићевој оставини, саставио сам за „Глас Матице Хрватске“ овећу студију о Округићу и његову књижевном раду, коју је тај лист почео лањске године објелодањивати, те ће јој наставци бити штампани у току године 1909., страном у истом листу (приказ Округићева лирског и епског пјесништа), страном у „Колу“ Матице Хрватске за г. 1909. (драмски производи).

Са више страна замољен сам, нарочито од Округићевих српских поштовача, нека им пошаљем дотичне бројеве „Гласа Матице Хрватске“, у којима та расправа излази. То ми уз најбољу вољу није могуће учинити; али упозорујем, да ће сва та расправа о Округићу бити доштампана у току године 1909.

У истину лако је разумјети занимање за Округићеву књижевну оставину, јер његов књижевнички рад обухвата вријеме од године 1845., када су штампане прве његове пјесме, иако не у исти час, у хрватским листовима „Зори Далматинској“ и Гајевој „Даници“, и у београдском листу „Подунавци“, — пак све до године 1897., када је Округић за увијек заклопио своје очи. Његови пријатељи и поштовачи слутили су и знали, да је он испјевао врло много лирских и епских пјесама и написао много приповијести и драма, о којима шира јавност није ништа дознала. Врло много тих његових књижевних производа остало је у рукопису, а гдјекојима је суђено, да у опће никада не угледају свјетла или ради интимне њихове садржине или ради тога, што би сада већ били несавремени. О некима од тих Округићевих књижевних још нештампаних производа проговорио сам опширније у споменутој расправи у „Гласу Матице Хрватске“, приказавши нарочито садржину неких овећих његових епских пјесама. Овђе спомињем, да је, и ако је Округић био највише познат као драмски писац, он показао највише дара за епско пјесниковање. Неке од његових овећих епских пјесама, поимснце епос „Посестримство“, „Шећерче и Бисерче“, „Ђорђе Кастриота“ и „Обрана Дојчин Петра“, читале би се још и данас с великим занимањем. Широј јавности једва су и по насловима познати Округићеви епски пјесмотвори. Најпознатији му је његов штампани еп: „Св. Иван Капистран“. Жали боже ни тај његов еп, у којем имаде и врло лепо успјелих мјеста, није по заслузи цијењен. Наклада од двије хиљаде примјерака није још ни сада распачана.

Округић је испјевао мало не хиљаду лирских пјесама. Али и његове лирске пјесме слабо су познате широј јавности, ма да и међу њима имаде сва сила управо врло лијепих и њежних пјесама. Данас дакако не би већина тих лирских пјесама имала велике вриједности, али литерарни историчар мора и о њима водити рачуна, хоће ли, да вјерно прикаже Округићев пјеснички индивидуалитет. У рукопису сам нашао врло много Округићевих пјесама пригодних и интимне садржине, које не ће никада угледати свјетла, али и те пјесме доказују свестраност Округићева пјесничког талента и пространост његова душевног хоризонта.

У његовим лирским пјесмама најснажнија је патријотска жица, нарочито врло често истиче потребу братске љубави између хрватства и српства. У том је он досљедан од почетка до краја свога пјесниковања. Његова прва штампана пјесма посвећена је слози Хрвата и Срба, а у рукопису сам нашао неколико мјесеци пред смрт испјеване двије управо прекрасне пјесме посвећене истој идеји. Једној је наслов: „Видов дан“, а другој: „Ђурђево на Цетињу“. Ове двије жарким заносом испјеване пјесме биле су непосредним поводом, да је Округић био одликован од краља Александра Обреновића редом св. Саве и од црногорскога кнеза редом Даниловим. Нашао сам писма, којима му се та одликовања дојављују. Жали боже није их више жив дочекао. Још за трајања преписке о разним формалитетима Округић је тешко оболио и умро, па тако намијењена му одликовања нису ни послана. Али он је умро спокојан, што је његов књижевни рад стекао признања, а понио је са собом и на други свијет љубав према хрватству и српству.

Та љубав просјева његову кореспонденцију са хрватским и српским одличним првацима и књижевницима. Колико ми је могуће било, ја сам у свом споменутом приказу живота и књижевног рада Округићева у споменутој расправи употребио и нека од тих писама.

Само када се узме на око сав Округићев књижевни и патријотски рад, може се разумјети велико поштовање, што га је Округић стекао код оних, који су га познавали. Али истом да је све објелодањено, што је он написао те дјеломице безимено дао штампати а дјеломице оставио у рукопису, видјело би се, како је он био доиста ријетко вриједан, свестран и спреман књижевник, и необичан човјек и родољуб.

Жали боже нема изгледа, да се штампају барем вриједније ствари из његове књижевне оставине, а „Матица Хрватска“ узнастојала је, да барем у приказу његова рада очува његову успомену. Може бити ће ипак бити данас сутра могуће издати барем избор неких његових штампаних и нештампаних лирских и епских пјесама, да остане увијек у свјежој успомени тај племенити апостол љубави и слоге између Хрвата и Срба.

Овђе још спомињем, да сам у Округићевој оставини нашао осим рукописа познатих његових драмских производа: („Сађурица и шубара“, „Шокица“, „Пишчева кубура“, „Хуњкава комедија“, „Грабанцијаши“, „Варадинка Мара“, „Дојчин-Петрова љубав“) још двије драмске радње под насловом: „Мирослава, борба љубави при опсади Кандије“ и „У катакомбах“. Судећи по рукописним концептима, то су или драматизоване историјске приповијести или прерадба чијих туђих драма.

Што сам дубље улазио у проучавање Округићеве књижевне оставине, што сам више уранјао у обиље заносних његових пјесмотвора, накрцаних жарким патријотским акцентима, све већом извијала се је и расла преда мном његова свјетла појава. Сада истом право разумијем ону неописиву симпатију и чар, којим ме је на први мах освојио, и ону тешку тугу, када сам га за увијек из очијух изгубио. И ове ретке ево посвећујем његовој драгој успомени, изнашајући његову узвишену појаву и савременицима као узорника у апостолату братске љубави српства и хрватства. Из душе су ми потекли стихови на његовој гробној плочи: „Свећениче, пјеснице и друже, — Какови се не рађају често, — Два племена над гробом ти туже, — Понајбољи с тобом им је нестô“.

Јован Храниловић.

Од Тисе преко Саве
онамо до Дрине.

— Путописна црта. —

Написао:

поп МЛАДЕН ЈОСИЋ.

Тешко сам се растао од тебе, а и како да не, када су ме таласи твојих врлина тако нежно дражили, да сам падао у твоје дубине и из њих изилазио свеж, као од мајке рођен — много и много година, чак тамо од рођења свог, и никад се не наситих твога загрљаја а толико сам се већ пута уморио, ширећи руке за твој загрљај. Колико сам пута грцао, жедан тебе као одојче мајчина млека, колико сам пута на таласима загрљаја твога пловио и у тајанственој дубини твојој гњурао се и тражио, да се у припеци свога жара расхладим у кориту твоме, ти мутна Тисо, која си многе напојила, одојила и освојила многе и многе за вечни загрљај!

С Богом, Тисо моја мутна! Ја те остављам, не да те изневерим, јер ти си мене снажила од колевке, од крстионице, чак до данас, до старачких ми дана, у које се ево уплело у мој загрљај једно сироче, један мален створ, — унука моја, па зато остављам тебе, Тисо, да њу однесем са обале твоје онамо преко зелене Саве а на догледу бистре Дрине, да ју предам њеној матери, нек јој потражи тамо, дај Боже, среће веће и лепше, а ја ћу опет доћи к теби натраг, јер крај твоје обале скрива се једна хумка, вечна кућа највернијег ми мога друга, вечна кућа и моја и њена, којој ћеш кући ти бити вечити зидар са оправком твога песка, твога муља, којим ћеш сваког пролећа преко врбова ти дрвећа да запљуснеш на наше гробове.

* * *

Путовао сам од Мартоноша преко Суботице и Инђије у Шабац. На карловачкој станици ишао је један путник железничким колима, праћен свитом тројице. Тај путник је био високопреосвештени господин вршачки епископ Гаврило. На улазу у железничка кола поздравим га. Честитао сам му патријаршески избор.

— Хвала! рече он. Заиста, то је срећа за мене.

— Историја карловачке митрополије писаће о Вашем избору као о важном догађају! рекох ја.

— Да! додаде он. Та за то сам сретан и задовољан, што сам народни изабраник а даље како да Бог!

То је била последња реч одлична путника. Ја сам заћутао, влак звижну — ми се растадосмо и ја стигох својој мети у Шабац.

После првих породичних сцена, које се почињу и свршују загрљајем, сузом и пољупцима, разгледао сам највећу трговачку варош краљевине Србије.

У свакој скоро кући трговина, а тек што коју кућу прећеш, кафане, у којима се тргује, политизира, шали, пије и пева. У трговинама је свака роба врло скупа, а на пијаци јефтина.

Поред свога зета брзо сам се познао са Шапчанима и њиховим политичким назорима. Трговци су либерали, а највише напредњаци, чиновници радикали, а по који либерал. Шабачки свештеници су неутрални, а у послу и позиву своме ревносни, особито омиљени поп-Паја, кога из милоште зову: Милостиви Самарјанин. Прозван је тако са свога милосрђа према болесницима, којима радо иде и негује их. Општина је са помоћу напредњака у рукама либерала. И новчани заводи, којих има седам, деле се понајвише по партијама.

По својој свештеничкој дужности посетио сам и шабачког епископа Сергија. Млад, тек 39 година, висок, снажан по телу, а по духу демократа. У лепом дворцу старинског облика — оперважен је дивним вртом цвећа и дрвећа — у лепим просторијама владичанског, како кажу, конака поклонио сам се епископу Сергију, целивао десницу му, а он мени уста и чело. Обучен је био по руском крају у белој дољњој хаљини, припасан црвеним појасем српске тканине. Лепа глава халдејскога типа, накићена црном густом коврчастом косом, која се сплела са прирастом мале браде на црно жутој кожи чистог образа, даје лепу слику, којој пружају још већи ефект они благи и мили осмејци, који се сваки час промаљају преко усана и таласају на великом грахорастом оку епископа Сергија.

После обичног приказа дао ми је место уза себе и после кратког нашег разговора рече ми:

— Је ли вам познато? Ја сам суђен од архијерејског сабора.

— Јесте. Познато ми је, Ваше Високопреосвештенство.

— Био сам шест месеци у манастиру.

— Знам.

— Неправедно сам суђен, пречасни господине.

— Знају ли то код вас?

— Не знају.

— Дао сам дозволу за брачни савез духовног сродства. На то имам права и епископ Милаш даје ми за право, а Ваш блаженопочивши патријарх Георгије Бранковић писао ми је ово: „Драги сине и љубазни у Христу брате! Тужиш ми се и иштеш савета. Буди спокојан и трпељиво сноси суђено ти прогонство, угледај се на мене, како и ја подносим трпељиво неблагодарност својих синова, понеси мирно и трпељиво голготски крст, као што га и ја трпељиво носим . . .“

После тога сав радостан рече ми:

— Моја је савест мирна, а као задовољштину сам добио љубав и поштовање мога народа.

Од Шапчана сам после чуо, да, када је епископ Сергије дошао после шест месеци из манастира Каленића, Шапчани су га дочекали тако сјајним дочеком, каква још Шабац није дао ни једном своме краљу.

Треба још нешто да кажем о епископу Сергију. Он се даје виђати посведневно двапут на улици, и то у јутро у шест сахати, када иде у цркву на јутрење, и после подне у 4 сахата, када иде на вечерње. То је корзо његове шетње. Прави демократа. Боље је то, него оно, када епископ величину свога достојанства сматра тада, када се што ређе у цркви појави, а снагу своје власти исписује на папиру у налогу а без свога примера, да свештенство посведневно богослужење строго набљудава, па тако и бива, да се сваки позив одзива примеру.

Друштвени је живот у Шапцу развијен у кавани. У приватне куће слабо се иде, осим славе, када се сваки жури, ма и мање познат био, да честита свечару славу, и то тако иде по васцели дан.

Као свугде по Србији, тако је и у Шапцу демократски живот. У кавани свако седа слободно за сто, где му се свиди, не гледећи на власт и господство.

Нас пречане радо имају и живо се интересују за наше ствари, а особито су се интересовали за избор и потврду патријарха и о личностима наших епископа.

Читање новинâ је њихова свакидашња потреба, а новинâ у Србији има доста. „Заставу“ је тешко наћи у Шапцу и код радикала, једва сам је после неколико дана могао наћи у Окружном Одбору. „Браника“ има више. Има га и у читаоници Трговачке Омладине, камо сам био уведен као гост и када сам запитао послужитеља: „А зар немате из прека „Заставу“?, одговорио ми је: „Немамо. Па то је свеједно,

„Браник“ или „Застава“. Нисам хтео да то његово уверење реметим, нека живи у том уверењу. Ваљда ће кадгод тако и бити.

Ја сам се брзо навикао на начин њихова живота. Пио сам пиво и гутао ћебапчиће, пио каву и слушао музику шабачких цигана, који у вече пред каваном на улици свирају. Шабачки цигани су чувени са својих песама, они су се размилели и по нашим крајевима и ретко је наше село, да га они не посете о црквеној слави и о вашару. Слушао сам једну циганску капелу, састављену од осам дечака. Свирали су лепо, а певали још лепше. Примаш им је дечко од дванаест година. Са већ сада тавним, али својственим високим гласом извијао је дивне песме и певајући значајније речи у пуно суза очи му се светлеле. Ја сам одстранио од себе то уверење, да је тај цинганчић већ сада препреден и да вештачки натерује сузу. Створио сам себи машту и гледао сам га и слушао у идеалну приказу.

Или ја или друштво тражи промене. Не знам, тек некако увек нађем друштво и редовно упаднем међу радикале код нас па ето и у Србији, али то ништа не чини, за то ћу се ја увек сећати на честитог и ваљаног деловођу Окружног Одбора шабачког госп. Ђоку Матића, самосталца-радикала, који је својом озбиљношћу, знањем и вредноћом душа Окружног Одбора, који одбор у Србији има велик задатак, да култивира привредно стање Србије у сваком правцу, као што је на пр. и његов рад на градњи железнице од Шапца до Лознице. Та је установа нама непозната, а у Србији је од велика значаја. Томе одбору председник је сељак, а звање је смештено у великој лепој згради Окружног Началства са врло лепим модерним намештајем. Окружно Началство са Окружним Одбором у раду нераздвојно је, као што су у пријатељству нераздвојни г. Ђока Матић, деловођа Окружног Одбора, са госп. Костом Туцаковићем, секретаром Окружног Начелства, који ми, када сам их обојицу у звању посетио, у шали рече:

— Его видите, господине, како наши сељани живе; наш Ђока са меких плишаних фотеља купи и крпи џакове, а ја на тврдој столици судим и пишем заповеди.

— Ћути, Туцо, ми те добро 'ранимо! — у осмејку враћа моме несташном либералу г. Ђока. Обојица се најрадије сложе, када се шале са г. Барбуловићем, општинским књиговођом и распитују за године живота му, али се добри и до крајности учтиви г. Барбуловић на шале својих пријатеља не срди. Међу њима нема никада срџбе, ма да су разних партија.

Здрав хумор заиста је јако развијен у Шапцу; особито се у томе одликује г. Светозар М. Павловић, богат трговац, са којим, што 'но кажу, може човек и певати и плакати и који ћу здрав српски му хумор згодном приликом на јавност изнети.

Да оставим за часак Шабац. У друштву са госп. Ђуром Поповим, књиговођом Шабачке Банке, а родом из Банатске Иланџе, кога са озбиљности и милоште прозваше Чича, кренуо сам се једног дана у 3 сахата у јутро на колима за Лозницу и бању Ковиљачу.

Богату Мачву, ту посестриму кићеног Срема, прошао сам уз дуж по глатком путу песка и шљунка уз савијутак око Цера, те горде планине Милоша Поцерца, а на догледу босанских планина, што се пружају преко Дрине, а низ Дрину путовао сам од села до села прво преко Мајура, који у своје време населише Бугари, некада, кажу, рђави, а сада добри људи у раду и вредноћи, па преко плодне земље, негда шуме „Китога“, чувене са оних битака, у којима су Срби одбијали навалу босанских Турака, зулумћара оних од Зворника. Од те огромне шуме данас још остаде један престар, али прав и свеж храст. Он је сигурно крстача чело главе оних српских јунака, који погибоше ту за крст часни и слободу златну.

За тили час у пријатну разговору прећосмо села Слепчевић, Дуваниште, Змињак, Петловачу и Прњавор, одакле на лево води пут у богати манастир Петковицу, где је архимандрит Лукијан (Лука) Дожудић, бивши свештеник епархије темишварске и дугогодишњи члан нашег црквеног народног сабора, који је чврсто стојао уз Милетићеву народну странку против клерикалне, све дотле, као што ми лично рече, док се свештеничко достојанство није на нулу свело. Сећам се, рече, једне саборске седнице у којој се живо расправљало: „Хоће ли се дати пароху какав уплив при постављању црквењака?“ и када су многи посланици устали против уплива пароха, клерикални посланици, а особито свештеници подругљиво су довикивали нама свештеничким посланицима народне странке. Ја сам после тога повучено живео и нисам учествовао у јавним нашим пословиме, те пре 20 година прећем у Србију за професора нишке гимназије а пре пет година ступим у мир, покалуђерим се и постанем архимандрит манастира Петковице, којем је манастиру ктитор и приложник чувена богата породица Куртовића из Шапца.

У селу Прњавору, у којем се сада налазимо, сазидана је врло лепа црква у византијском стилу, а сазидао је о своме трошку пре неколико година Михаило Самуровић из Шапца.“

Није потрајало дуго и ми прећосмо Ново Село, варошицу Лешницу и село Липницу, те стигосмо у варош Лозницу и за 6 сахати прејурисмо 53 километра од Шапца.

Лозница је лепа и жива варош и пружа лепу слику од долине своје, која се пење узбрдице према босанским брдима и Гучево-планини. Чим сам стигао у Лозницу упутим се на брежуљку подигнутој лепој цркви, која је обграђена старим историјским шанцем. Ту се састанем са свештенством и учитељем лозничким и са њима у друштву разгледам цркву и школу.

Црква је сазидана 1870. год. и у њој протопопује већ 56 година Ивко Поповић. Архитектура је у њој обична. Нешто изнимно сачињавају у њој певнице, које се протежу у дубину 6 метара и изгледају као собе. У цркви је сликарство лепо. Године 1873 о своме трошку дала је измоловати цркву Николија супруга Димитрија Ђурђаковића за успомену свога мужа, учитеља лозничког.

У порти је сахрањен војвода Анта Богићевић јунак од Лознице, који је рођен у Клупцима 1759. г., а умро у Лозници 1813. године. Године 1804. и 1812. Карађорђе, Анта Богићевић и Лука Лазаревић спасли су Лозницу од најезде турске. За успомену на знамениту битку 1804. год., када је Карађорђе преко лозничког шанца са својом четом јата ганским јуришем поклао Турке и ослободио Лозницу, краљ Петар на дан стогодишњице 1904. године дошао је у Лозницу и на том месту, одакле му је деда јурнуо, клечао је и Богу се молио за покој душе свога јуначкога деде и јунака лозничких. Ђаци основне школе лозничке скупљеним прилозима подигли су исте године на том месту, где је краљ Петар клечао, каменити таблицу, за успомену тога догађаја.

Не далеко од Лознице лежи село Тршић, где се родио Вук Караџић, који је књигу почео учити у Лозници код учитеља Јеремије, али за мало, јер је у то доба морила куга, која је престала 1804. год. 2. августа и за успомену ту црква слави славу своју, којој долази силан народ из околних места.

Школско је здање у порти, у којој има три собе за школу и писарница. Школе су доста мале, али врло чисте и уредне. Училима су снабдевене, имају врло лепу рељефну карту краљевине Србије.

После ручка кренемо се за бању Ковиљачу и за добра пола часа стигнемо онамо. Она лежи на подножју Гучева са десне стране Дрине у лепој и отвореној долини, која је опасана са српске стране шумовитим планинама, а преко Дрине босанским горама. Положај јој је романтичан и при свем том, што је опасана планинама и шумовитим висовима, није Ковиљача стегнута у кориту једном. Она њена пространа весела долина, у којој лежи, стегнута са једне стране огранцима Гучева, а с друге стране пружа се према Шепачкој Ади на догледу босанских планина у такву простору, да мислиш, то је недоглед све дотле, док ти око не запне онамо преко Дрине на босанском кршу белих кућа Видајића, за које каже прича, да су из породице српске властеле из доба цара Лазара, па и данас на том вису постоје велике мухамеданске породице Видајића, који су били велики пријатељи кнезу Милошу Обреновићу и који су га у сваком његову предузећу братски потпомагали.

У проспекту Ковиљачке Бање пише се ово: Историја Ковиљаче веома је тавна и легендарна. Прича вели: да су биле две сестре: Вида и Ковиљка, и да њихов богат отац није имао никог другог до њих две. На самрти он им подели своје благо, рекавши им том приликом: „Кћери моје, овим новцем треба да учините какво добро своме народу.“ И одмах умре.

Сестре се одмах растану, једна оде на једну, друга на другу страну. Вида се заустави на планини Видојевици, где сазида велик град, због чега се она планина назове Видојевицом. Ковиљка се заустави под планином Гучевом, где угледа један мален извор, са кога се напије воде. Сељаци нису хтели никад да пију са овога извора, јер су говорили: „Нечиста је, удара на сумпор!“ а видевши да Ковиљка пије са овога извора, прозову га Ковиљачом.

Тачни историјски подаци нису се могли прикупити.

Старији људи из околине причају, да је у прошлом веку прву своју пажњу овој бањи поклонила Нула, супруга војводе Вучића.

Бања је ова уступљена у експлоатацију народу округа подринског 1908. год. и од то доба напредује.

Ковиљача, коју још због сумпоровитости њене зову „Смрдан-бања“, има више топлих и хладних извора, од којих су најглавнији: бунар краља Петра са сумпорном и минералном водом и извор бакрене воде за очи, који је народ прозвао „Јордан“. Бања Ковиљача лечи скрофулозу, малокрвност, нарочито ревматизам, травматичне повреде, као: угануће, прелом костију, венеричне болести, женске болести, болест трбушних органа, желутца и црева, нарочито хеморојиде (шуљеве). Бања је врло лепо и модерно уређена, са врло лепим хотелима, вилама и становима. Храна је укусна и доста јефтина, цене купатила умерене. Изгледа, да ће ова бања са лековитости своје и лепог положаја бити прва бања у Србији.

Мало сам времена имао те нисам могао доспети свугде, тек мало преко Шепачке Аде дохватих се Дрине и таласа њених. Чуо сам шум твој, валовита Дрино, видео сам, како цепаш срце две земље — Србију и Босну.

Доста је о теби, Дрино! Са босанских твојих висова мутан је облак, тек што не запљусне, и ја те остављам, а ти вијугај, крши и шуми, куда знаш, и саслушај једанпут добро са свих страна песму ти певану: „Стој, Дрино, стој!“

Сред пљуска од босанске стране у бурној кипи вратио сам се доста доцкан у хотел подрински, где се спремало за концерат, који приреди српски учитељи у корист свога оболелог друга српског учитеља у Зворнику и српског омиљеног песника мухамеданца Авде Карабеговића. У препуној великој тераси за тили час накупише много динара за лек честитоме Авди. На жалост, честити Авдо не преболе! Испустио је своју српску душу пре неки дан. Покој му души!

На уранку зоре кренуо сам се из Ковиљаче и стигао поново у Шабац, да онде доживим још једну српску славу.

У Србији сваки пук има своју крсну славу а та се свечано прославља у касарни. У Шапцу артиљеријски пук слави 1. августа за успомену битке на Мишару, који се протеже од Шапца у великом простору. Ја сам био позван на ту славу и у друштву са г. Тихомиром Остојићем, професором из Новог Сада, и г. Ђоком Матићем, деловођом Окружног Одбора, одемо у 10 сахати пре подне у касарну.

Диван је био то призор. Упарађена српска војска са својим стаситим и лепим официрима стајаше у дугу низу у два реда. У тавном јуначком гласу мајора Александра Мијушковића команда „Мирно!“ разлегала се по пространом дворишту, коју команду у исти мах дохватише својим снажним гласовима три капетана.

Пред пуком на сред великог дворишта стојаше сто и на њему крст, јеванђеље, кољиво, колач и свећа воштаница. На плам воштанице свеће право и мирно упро погледе цео пук. Поглед ми застао на стаситом и јуначком капетану Кости Ристићу и чудио сам се издржљивости његовој: у току читавог једног часа поглед му застао на светим знамењима па оком ни да трене. Свештеник и ђакон обукоше одежде златоткане, у који мах војничка глазба засвира српску химну.

. . . . . .

Глазба је престала и њени звуци још се нису ни стишали, када се захори снажан глас команданта: „Капе скини!“ Официри и војници у један мах као један у оштру шуму поскидаше црне јагњеће капе и астраганске капе, а лепи и звучни глас попа-Паје, оног милостивог Самарјанина, изви се у небеске висине са милозвучним возгласом: „Благословен Бог наш!“ То беше почетак богослужења, када и епископ Сергије дође, праћен од председника духовнога суда. Стао је поред стола свештених знамења. У току свештенослужења често се на сваки важнији моменат крсти епископ и свештеник, а на догледу њих и цела војска. Леп је то призор. Крст и сабља — то и приличи српском јунаку, они му беху и отац и мајка, одбрана и утеха у тешком турском робовању.

Када се свршило освећење кољива и колача, војничка глазба засвира, епископ благослови војску, а столу гологлав приђе командант војске са једним наредником и простим војником, свештеник им пружи колач, који они дохватише у руке јуначке. Унакрст пресеченог колача, преливаног вином из руке свештеника, из дубине његове испијали су вино три јунака, три сокола, три побратима по срцу и осећају, а по чину разнолики у господству и службби. То је демократија, не писана на папиру и лукавом програму. Српска је војска исповеда делом.

Још се није свршио први део те

славе. Завршио га је командант мајор Алекса Мијушковић снажним узвиком: „Војници! Данас је наша света слава крсног имена . . .“ и низао је тако у говору своме лепе родољубиве речи.

После свега тога служило се кољивом и закуском хладног јела и пива. У подне је био ручак, на којем су били официри и војници седећи сви раме уз раме за једним столом. После подне је било право весеље, на које смо поново изашли. Ту се играло, веселило, а официри су служили хладном јагњетином и прасетином, на ражњу печеном, са тазе пивом и смедеревским вином. Српским гостопримством особито се одликоваше капетани: Коста Ристић, Ива Николић, Жика Николић и лепи Црногорац потпоручник Ника Завишић тако, да нам се у дубокој тавној ноћи очи светљаху, још светлије, него смедеревске руменике сјај.

* * *

Ево ме, мутна Тисо, опет на обали твојој, али не више са јатом мојим весела кликота; сада сам остао сâм саморан, без икога свога. У шуму немирнога срца написао сам цртицу ову за успомену на онај дан, када се из загрљаја, бриге и неге моје дедовске извила унука моја Бранислава и отишла са обале твоје преко Саве на догледу Дрине загрљају матере своје и оцу своме, не по крви већ по срцу.

Моји сељани.

I.

— Пудар Пера. —

Звали чика Перу, да дође пред кнеза,
А он није човек, који се устеза —
Одмах пос'о махне, у судницу крену,
Наместио брке, понда се осмехну:
»Које добро, кнеже, што си ме позив'о?«
»Није добро, Перо, има нешто криво . . .
Ти познајеш оног Совуљагу Марка,
Собом је довео и Обрада Чварка . . .
Повезане главе дођоше до мене,
На Марковој глави две ра̑не поштене!
Обрад оком чкиљи, једном руком млата,
Десну ногу вуче, а на леву шанта!
Туже се на тебе, не знаш који горе,
Па шта је то било, дед да чујем мо̀ре!« . . .
Чика-Пера пљуцне и увије брке,
Понда рече кнезу: »Јест, било је трке! . . .
Ал' кад је баш тако, казаћу све редом,
Како сам настрад'о, са том мојом бедом . . .
Дођем јуче кући с пударине лепо,
Узмем моју лулу и истресем пепо̀ . . .
Легнем на креветац, мало се одмар'о,
И са мојом бабом нешто разговар'о . . .
То сам вече био чудо добре воље,
Устанем и одем на вино код Цмоље! . . .
Како уђем, спазим: Совуљагу Марка,
Пуно фласа пива и Обрада Чварка . . .
Ја заиштем вина, донесе ми Тода,
А Марко тек викну: „Хеј! То није мода!
Што не пијеш пива? То је сад у моди!
Остави то вино, па овамо ходи!« . . .
Ја натегнем олбу и добро повучем,
Загрејем се мало, кабаницу свучем . . .
Неко време тако ћут'о сам и пио,
Док ми није Марко с м о д о м досадио! . . .
Трећу олбу смажем онако до капи,
Па онда помислим: ко кога о̀дра̑пи! . . .
Устанем и кажем: кад је тако, људи —
А ви онда чујте, како Пера суди!
Ја поштујем сваког, који није вина,
Вино је у м о д и од старих-старина!
Који није вина, сме на мегдан стати,
Један са двојицом сме се огледати! . . .
И ја ево велим: ако вам је воља —
Да вас пудар-Пера к'о бундеве роља! . . .
На те моје речи, пристадоше они,
А ја кажем Тоди, да све фласе склони . . .
Дочепам ти Марка и Обрада Чварка
И пробијем с њима некол'ко дасака! . . .
У гунгули оној повикнуше: ј а о!
И ја сам ти, кнеже, онај минут стао . . .
Шта је с њима било и како су прошли,
Видио си, кнеже, кад су теби дошли . . .«

II.

Б е р б е р Т и м а.

Наш признати бербер-Тима,
Он је брза помоћ свима.
Цело село, сви га грабе,
Он је јефтин, ради џабе! . . .
Кад га зову болеснику,
Он све види на језику!
По језику он се равна,
То је њему брига главна . . .
Сваку болест одмах спречи,
Ако може он излечи.
Ако не мож', он уздахне,
Главом климне, руком махне;
Извињава своје знање,
Које не да за — имање! . . .
Понда вели: Хе, тако је,
Ко не чува здравље своје!
Живићете и без њега,
Оправте га — сахран'те га!
И попите две-три чаше,
Утешите срце ваше! . . .

*

Бербер Тима увек чека —
У биртији код „Зевзека“;
Тамо њега нађу људи,
Тамо спава, тамо с' буди!
Једну клупу у буџаку,
Знају људи и у мраку!
Позната је њима свима,
На њој спава бербер Тима! . . .
Кад га дирну, одмах скочи,
Протегли се, протре очи;
Све лекове собом носи —
Није рад да после проси.
А и тешко да ко има,
Све што треба бербер-Тима . . .
Ту су траве, ту корови,
Силне масти и прашкови!
Многе флаше и флашице,
И у њима пијавице . . .
Па се онда мува, иде,
Само да га људи виде.
Свугде сврће, завирује,
И за здравље запиткује:
»Како, људи? Како, жене?
Јесте л' здрави? Ево мене!
Имам свега, што год треба,
Нема Тиме чак до неба! « . . .

*

Наш учевни Тима бербер,
Он је тачан као векер!
Било суво или блато,
Оја не мари ништа за то.
Оштро јури, смело гази . . .
Пацијенте обилази
Сваког пипа, сваког гледи,
И то ваљда нешто вреди!
Па га теши, говорећи:
Да по мало може лећи.
Спавање ће после доћи
И онда ће спават' моћи.
Јер умрети мора свако,
Ма живео лепо како!
Против смрти нема лека —
Па чак ни ја за менека!
А кад се већ мора мрети,
Смрти се овако свети:
Узми олбу па натегни —
Снагу своју сву напрегни,
Испразни је 'нако с ногу —
И Божије подај — Богу! . . .

Ст. Бечеј, **Љуба Милованов.**

Шале из Мола.

1.

Јова Радин-Тороњар за време буне одбегао је са својом породицом у Срем. Кад је склопљено примирје, хтео је и Јова да иде својој кући у Мол, али није имао путна трошка, а са децом није смео пешке на тако далек пут. Јова је био досетљив па је одмах почео изводити свој план, који му је заиста лепо пошао за руком.

У том сремском селу, где је Јова пребивао, била је стара црква, која је изгледала као каква рушевина. Оде Јова у порту па све обилази око цркве а гледа у торањ. Види то један старац па ће запитати Јову:

— А шта ти то гледаш, пријатељу?

— Та ето гледам ваш торањ, како се накривио. Ако га скорим не оправите, срушиће се.

— А од куд ти то знаш?

— Како не бих знао, кад сам ја тај мајстор? одговори Јова поносито.

Јова је дотле тумачио старцу, док га није убедио, да је торањ заиста крив, а он онда обећа Јови, да ће још данас разговарати о тој ствари са осталим одборницима, јер су и тако намерни оправљати цркву.

Тако је и било. Позову Јову у одбор, погоде се с њиме, да им исправи торањ, даду му капаре и подвоз у Мол, да донесе своје момке и алат.

Одмах сутрадан, крене се Јова са својом породицом у Мол а Сремци га испрате, пожелевши му сретан пут и што скорији повратак.

Кад су стигли у Мол, каже Јова кочијашу, да иде да тражи своје момке, па да се што пре у име божје крену натраг на посао. Тумарао је по селу а у вече ће зловољно кочијашу:

— Жао ми је, брате, што не могу с тобом ићи, али шта ћу, кад нисам могао од мојих момака ама баш ни једног наћи! Ево ти капара, па однеси господар-председнику, лепо га поздрави и кажи му, да ћу ја доћи, чим нађем моје момке.

Тако је Јова добио џабе подвоз, али и надимак: „Тороњар“.

2.

Милак Божић живео је са сином, с којим се лепо слагао, али снаха је тим мање волела свекра, као обично све снахе. Истина, да јавно није била непријатељски расположена наспрам свекра, јер од мужа није смела, али где год је само могла, у свачем му је пркосила. Тако на пример, ако је знала, да јој свекар какво јело радо једе, баш и зато му није то кувала. Примети то и Милак, али се чинио и невешт, јер, ако се успротиви, биће још и горе. Тако једном кад су дошли на сто тапци, његов „лајбшпајз“, а он дубоко уздахне па ће више за себе:

— Хо мај, опет тапака!

Снаха му не рече ништа, већ се само злобно насмеши и сва сретна, што ће свекру сада и тапцима моћи пркосити, врло је често кувала тапака. Угојио се Милак као орасима кључан ћурак, а можда би још и пукао од силне дебљине, да се није на рогљу случајно избрбљао, како је он дошао до честих тапака. За тај његов марифетлук дознала му је снаха па се после богме човек осушио као прст, јер тапака није било ни лека ради.

3.

Пера Машурин служио је код Кристине Попаринце. Био је врло добар и веран човек, али тај његов проклети језик није никад мировао. Једном је увредио своју газдарицу, а она му у својој јарости рече:

— Безобразниче један! Не знаш ти да сам ја из Новог Сада госпођа Печеновићка?

— Па има, госпоја, и у Новом Саду ћурака! одговори Пера флегматично.

4.

Леса Матић био је мален човек, али до зла бога пргав и нагао. Ако у крчагу није било воде, кад је хтео пити, онда га од беснила редовно тресне о земљу. Прве је жене тиранисао али се трећа, Јула Влахиња, није богме дала. Многих рђавих навика одучила га је, али крчаге је још једнако разбијао. Тако једном Леса дође кући с радње, дохвати крчаг испод стола, где је обично стојао, па кад опази, да је празан. а он о земљу њиме. Кад то виде Ђула а она терај у кујну, па згради највећу чинију те трес о земљу! Чује Леса ларму па хајд у кујну, да види, шта му жена ради, али се Ђула маша и за другу чинију.

— Та што си полудила, па лупаш те суде?

— Дакле ја сам полудила а ти ниси полудио, кад си толико крчага налупао? Бре стрела те устрелила са обешењаком једним!

Зграби велику сикиру те повија Лесу, а овај није могао умаћи напоље, већ беж у собу па око стола. Вија га Ђула, а сва се запенушила, па удри влашки псовати:

— Хоћеш још разбијати? Дракула, морцула . . .

Једва је Леса уграбио прилику па терај на сокак, али после није никад више разбијао крчаге.

5.

Истом Леси украли коње а човек брже боље по циганку, да му гледа у карте. Циганка једва дочека те каже Леси, да му само код његове куће може погодити, већ нек он иде а она ће одмах за њим доћи.

Тек што је Леса стигао кући, дође и Циганка, те заповеди, да закључају врата, па онда заиште нову кошуљу, гаће, јастука и шта ти ја знам чега још, само све мора бити ново, још неопрано. Кад је све то било на гомили, стрпа у чаршав, заповеди Леси, да се свуче, па и његово одело потрпа у чаршав, а њега на сред собе поклопи коритом. Сад им још забрани да ништа не говоре, па ма шта било, јер ће онда све покварити. Растумачи им, да ће прво око Лесе трипут обићи, па онда око куће, па ће лопова зацело пронаћи. Слушају обоје, па само климају главама, а коње већ виде у штали. Узме Циганка завежљај на леђа, стаде Лесу обилазити, а све зева и нешто мумла, изађе на поље па беж на леђину, где је Цига с колима на њу чекао.

Настаде тишина у соби, само Леса по кад и кад застење под коритом а не сме да проговори, већ чека, кад ће Ђула дигнути корито.

Лежао би Леса под коритом вала да до суђеног дана, да није дошао комшија.

— Добар дан! Та има ли ту живе душе?

Нико не одговара. Ђула се згрчила поред пећке на банку па само блеји на лебрњи прозор, кад ће се Циганка вратити.

— А шта је теби, Ђуло? Који ти је андрак, кад ћутиш? А где је Леса?

Ћути Ђула, као да је онемила, већ само пружа на корито.

— А да ниси, Ђуло, изгубила језик! — вели комшија. Хо, благо Леси! Бар да га и моја редуша хоће изгубити!

Оде па дигне корито, али га је одмах и спустио, јер се поплашио од Лесина изгледа.

— Дај, жено, да се обучем! простење Леса, па онда тешком муком устане а од силне се врућине зацрвенео као сремачко муљало. Хо мај, баш сад си морао доћи, па си нам покварио цео посао!

Сад испричају комшији на широко и на дугачко цео догађај са циганком, а он ће:

— Добро ћеш у зао час! Не би циганку ни на крилима стигли! Кад сам пошао овамо, срео сам је са њеним цигом, где на колима јуре.

Леси је ово била добра лекција. После тога није никад у врачара тражио помоћи.

6.

Леса је у буни погинуо, а Ђула га је верно ожалила и није се после удавала. Њен девер, деда Паја, много старији брат Лесин, зато ју је и волео и у свачем помагао. Деда Паја је имао преко деведесет година, па када се разболео, а он поручи, да му дође Ђула.

— Шта сте ме звали, Браца?— запита Ђула.

— Звао сам те, снахо, да се опростим с тобом, јер осећам, да ми је ту крај, па к'о велим, да се још једном видим с тобом.

Снуждила се Ђула, жао јој девера, па кад је мало поседела, устане да иде, па ће кроз плач:

— Па с Богом, Браца, поздрав'те ми мог Лесу!

— Иди сама па га поздрави! — продере се деда Паја.

Уја.

СВЕТСКИ ЧУВЕН

БЕРМЕТ

наливен мостарским црним ВИНОМ

може се добити код

Лазара Станковића,

у Стапару (Бачка.)

2 флаше 3 круне франко, свака штација.

686 7-10

Објава.

Част ми је пошт. грађанству до знања ставити, да сам у месту основао радњу за гојење живине и пред Божићне празнике, част ми је препоручити:

Заклане угојене ћурке	1 кила	К 1·30
пилићи за пржење	1 „	К 1·20
угојена штајарска живина	1 „	К 1·30

С поштовањем

696 3—3 **Ј. БЕРГЕР**

Нови Сад, Голубија ул. 9. бр.

КУЋА

бр. 39. у Мађарској улици

У НОВОМ САДУ

продаје се уз повољне услове

из слободне руке

Централни Кредитни Завод

583 23— деоничарско друштво.

Столарско грађевинарска радионица

СТЕВАНА ГРЧИЋА

У Н. Саду, Петефијева ул. 38.

Препоручује се п. н. грађанству из места и са стране за израду: Модерних трговачких штелажа и портала, за израду олтара црквених столова, најмодерније кућне намештаје. Намештаје за кухињу. 201 40 52

За новозидане куће, прима се целих грађевинарских столарских послова. Све по врло умереној цени. Ценовнике и предрачун дајем на захтев.

ЧУДО ОД БУКВАРА!

Чим узме овај Буквар у руке било младо, било старо одмах уме и да чита и да пише.

Ко пошаље 35 потура добије га са плаћеном поштарином.

Ульма (Ulma Temes. m.)

Љубомир Јовановић

управитељ и учитељ.

685 7-10

Новоотворено стовариште разноврсног собног и канцеларијског

НАМЕШТАЈА

фабрике столарских производа

ВУКОВИЋ д. д.

налази се: *Budapest IV. Váczi utca 63.*

Укусна солидна израда

644 13—24 умерене цене.

За зимну сезону

стигао ми је врло богат избор

у мушкој и женској конфекцији

као и највећи избор **ужењским костимима, шосовима, свиленим, вуненим и батистаним блузама**, све по најмодернијем енглеском и француском крају.

Послуга је уз **најумереније цене** код српске фирме

П. Н. Момировића

у Новом Саду,

Главна улица број 3.

160 36—52

Са петроварадинске краљевске повлашћене трговачке школе.

Тек што је испит у Бечу довршен, одмах опет почињем **усмен** и **писмен** вишемесечни течај за књиговодство, и то за одрасле обојега пола. Наставни језик је **немачки** и **српски** — како ко жели. Не ће бити **заједничка**, него појединачка настава са особитим обзиром на индивидуално схватање. Могу дакле сасвим спокојно јемчити потпуну темељитост и најбољи успех на будимпештанским и бечким трговачким школама. — Хонорар умерен. — Упитати се може сваки дан. — Писмен обавештај само уз ретур марку.

694 2—5 **Проф. Ј. Моган.**

Нови Сад, Футошка улица 104.

ЗА БАЛСКУ СЕЗОНУ.

Част ми је овим поштов. женском свету до повољног знања ставити, да сам за **балску сезону** ангажовао

бечке женске снаге,

те сам у стању сваком захтеву удовољити. У моме **првом новосадском**

ДАМЕН МОДЕ САЛОНУ

се зготављају: **балске тоалете, позоришне блузе, вечерњи мантлови, енглески и француски костими, тоалете за улицу** и сви у ову струку спадајући послови.

С особитим поштовањем

ХЕРМАН ВАЈТ специјалиста у изради енглеских костима.

700 (1-2) у НОВОМ САДУ

у Ракоци (пређе Футошкој) улици број 28./б.

На 14

ХИЉАДА КРУНА

Јавна захвала.

Потписани захваљујемо једино чистом српском добротворном и просветноме друштву »Пријатељ« (у Сегедину), које нам је на погребне трошкове завештача наших, сваком посепце по 200 К предујмило, а по том и осталих 1800 К сваком посепце исплатило. Препоручујемо ово друштво Србима и Српкињама. — Милица Косановић (Плашко) Илинка Јањанин (Грабовци) Ана и Параскева Вуковић (Долово и Баваниште) Удова Јована Хаџића (Товаришево) Ђока Билин (Тител) Удов. Славна Милошевић (Госпођинце) Надежда Николић (Доњњи Ковиљ).

691 1—1

ПОЗИВ.

П. н. деоничари

„Манојловић и другови Привредне Банке д. д. у Сентомашу“,

позивају се учтиво да изволе доћи на

II. редовну главну скупштину,

која ће се одржати 25. јануара 1909. после подне у 4 сата у просторијама Завода.

ДНЕВНИ РЕД:

1. Избор 2 члана за оверовљење скупштинског записника.
2. Полагање рачуна и опредељење по уредби правила годишње чисте добити.
3. Извештај надзорног одбора.
4. Одобрење закључних рачуна и давање опроснице управном и надзорном одбору.
5. Евентуални предлози.

УПРАВА.

Рачун изравнања на дан 31. децембра 1908.

АКТИВА	К	п.	ПАСИВА	К	п.
Готовина	5869	74	Деоничка главница	100000	—
Менице	305164	—	Резервни фонд	2200	—
Обвезнице	100127	—	Улози	229077	—
Дужници по текућем рачуну	4488	80	Реесконт	73120	—
Намештај К 600·—			Преносне камате	2675	20
10% отписа К 60·—	540	—	Доходарина на улоге	594	16
Трошкови осн. К 1394.44			Чиста добит	9523	18
Отпис К 394·44	1000	—			
	417189	54		417189	54

Рачун губитка и добитка на дан 31. децембра 1908.

РАСХОД	К	п.	ПРИХОД	К	п.
Плате	3480	—	Камате од зајмова	35822	97
Станарина	400	—	Пренос од 1907. године	20	39
Камата на улоге	11590	76			
Доходарина на улоге	1159	08			
Отпис	454	44			
Пореза	905	06			
Камате на реесконт	7359	03			
Трошак	971	81			
Чиста добит	9523	18			
	35843	36		35843	36

У **Сентомашу**, 31. децембра 1908.

Мија Манојловић с. р. благајник.

Марко Манојловић с. р. управитељ.

За књиговодство:
Милан А. Стричевић с. р.

Милан М. Манојловић с. р. председник.

УПРАВНИ ОДБОР:

Исидор Иванић с. р. **Ђура Ј. Лењански** с. р. **Галамбош Пал Др.** с. р.
Милош Дињашки с. р. **Милан Ергелашев** с. р. **Гавра Манојловић** с. р.

НАДЗОРНИ ОДБОР:

Са главним и споредним књигама сравњено и у реду нађено.

Нова М. Дињашки с. р. **Vécsey Géza** с. р. **Милан Манојловић** с. р.
председник.

Божа Манојловић с. р.

697 1—1

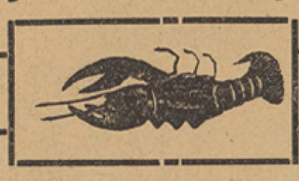
Основано 1870. године.

Послуга солидна, брза и тачна.

Шпецерајска трговина

Н. Димовића

у Новом Саду

код црвеног рака — Кошут Лајош ул. 33.

препоручује своје велико **стовариште**

Поморанце најбоље црвене и мандарине

Лимунова сиракуса и осталог јужног воћа,

најфинијег Ајксер-Тоскана, тафел и лецер-**зејтина**, **шећера**, **кафе**, **пиринча**, **рума**, **теја**, **свећа**, минералних **вода**, најбоље врсте **саламе**, **сира**: форарлбершки **гројер**, **милански стракино**, **горгонцола** и **пармезан**. Исто тако **штоплова**, **плавог камена**, рафије за винограде, најбоље **детелино семе** без свилене косе, са бломбом, **семења** за енглеску **траву** у **репу**, као и све у ову струку спадајуће артиклове на велико и мало.

Најбоља врста америчанског петролеума.

Цене умерене. 699 1-10

Велико стовариште француских вина.

ДУКАТИ

мали и велики (сеферини)

кова

1909. год.

могу се добити по врло повољној цени

У МЕЊАЧНИЦИ ЦЕНТРАЛНОГ КРЕДИТНОГ ЗАВОДА

у Новом Саду 675 17—

И У ФИЛИЈАЛИ ЦЕНТРАЛНОГ КРЕДИТНОГ ЗАВОДА У СЕНТИ.

Хотел „БЕЛА ЛАЂА"

ЂУРЕ ЗУРКОВИЋА Нови Сад,

модерно са свима удобностима удешен, најподеснije место за састанке странаца, са изврсном кујном и најбољим пићем.

Точи прастаро

(urquell) ПИЛЗАНСКО ПИВО.

ИМА ЈОШ УВЕК

НАЈЈЕФТИНИЈЕ ЦЕНЕ, РАЗНЕ РОБЕ у ТРГОВИНИ МУШКЕ и ЖЕНСКЕ МОДЕ

ДУШАНА Г. МОЊАШЕВИЋА

код златне кугле у Ћурчијској улици бр. 23.

најприпознатији фабрикати разних шешира и цилиндера као Borsalino G. B. Hückel, Pichler, Böhm, све врсте капа за господу, госпође и децу, трико-рубља (дуксера) правог вуненог и памучног, белог мушког рубља за дарове и женског невестама за опреме, венаца и велова за невесте, накита за женске тоалете, рукавица, чарапа, мидера, цепница, кишобрана, ручних радова, кармен-штраус-и берлинер-фулова, штраус-боара, свилених и других жипона, шалова, гиртлова, путничких торба и кофера, парфим ерије, сапуна и т. д.

Правих руских и америчанских каљача.

НЕМА ВИШЕ

скупих шешира
скупих ципела
скупих кравата
скупих кишобрана
скупих кошуља
скупих чипака

Ако своју потребу у мушкој и женској моди набавите у помодној трговини

С. КОВАЧА код Роде

НОВИ САД 688 5—5

Лајош Кошутовој улици бр. 25.

Прва српска ливница метала

Данило Недучин

у Н. Саду, *Ћурчијска улица бр. 30.*

Израђује у сопственој ливници: **казанџијске славине и мешалице по свом најновијем проналаску. Пивских и винских славина. Пумпе за бунаре** и **алкохолна пића.** Потребне делове, лагере за сваковрсне машинерије за млине, цигљане, израђујем за дандва, а у случају потребе још у краћем року, по јефтиној цени него игде. Аване, пеглајзе, надаке за стражаре.

КУПУЈЕМ по највишој дневној цени стари метал, бакар, месинг, цин, цинк, олово. 139 45—52

Молим сваког брата Србина да ме у кругу својих пријатеља, — који моје ствари потребује — препоручи.

Помодна трговина мушке моде

ЈОВАНА ЛЕТИЋА

НОВИ САД, главна улица бр. 9.

Препоручује своје **најбогатије** стовариште свих мушких и дечјих помодних ствари, као:

најбољих Ita Pless и енглеских

шешира

огроман избор дивних вратних марама (шлајфни), најфинијег јегеровог и белог рубља:

КОШУЉА, КРАГНОВА, МАНЖЕТА, ЏЕПНИХ МАРАМИЦА.

богато стовариште путничких потреба:

ШТАПОВА, КИШОБРАНА, ПУТНИХ САНДУКА,

Изврсне парфимерије: мирисави сапуни, помаде, пасте и воде за уста и зубе, и т. д. и т. д.

Све из најпризнатијих творница.

Потпуно сортирана 159 43—52

СРПСКА РАДЊА. — — ЦЕНЕ УТВРЂЕНЕ.

СЛАНО КУПАТИЛО

У СТ. СЛАНКАМЕНУ

отворено од I. маја до I. октобра.

Има **40 елегантно намештених соба** са ценом од 1 К до 4 Круна;

лепу пространу **новосаграђену рестаурацију** са добрим јелом и пићем;

стална музика, која трипут дневно свира.

Ближа извешћа даје

Штедионица у Ст. Пазови.

669 8-100

НОВО! НОВО!

НОВООТВОРЕНА РАДЊА СВЕ ВРСТЕ

СОБНОГ И КАФАНСКОГ НАМЕШТАЈА

БРАЋЕ БРУМЕЛА

У НОВОМ САДУ

КОШУТ ЛАЈОШ УЛ. 45. — ДО ЈЕРМЕНСКЕ ЦРКВЕ.

Препоручује свој богати избор све врсте **собног и кафанског намештаја.**

Као и сопствену тапетарску радионицу: тапецирају разне салоне и собе, кревете, фотеље, дају уз доплату НОВ НАМЕШТАЈ за стари, старе намештаје преоправљају по најновијем крою, примају сав тапетарски посао у опште, онај најпростији као и најфинији.

СВЕ ОВО УЗ НАЈЈЕФТИНИЈУ ЦЕНУ!

ПОСЛУГА БРЗА И ТАЧНА.

698 (1—1)

СВОЈИМ

врлопоштованим гостима Србима честитам

БОЖИЋНЕ ПРАЗНИКЕ

Ото Михаљ,

хотелијер код »Јелисавете« у Новом Саду.

682 8—4

Ђорђе Нота МУШКИ КРОЈАЧ

НОВИ САД, хлебарска ул. бр. 8.

апсолвент берлинске кројачке академије.

Препоручујем своје богато стовариште правих енглеских штофова.

165 43-52 Тачна израда. — Цене солидне.

Под својим надзором, тачна послуга и најумеренија цена.

Најбоље врсте плава камена, фарбе за жито (Dupuy-Samenbeize).

НАЈФИНИЈА зејтина, пиринца, јефтине кафе, ситна и крупна грожђа, бираних бадема и лешњика.

МИНХЕНСКО шпатен пиво у флашама. Највећи избор минералне свеже воде. Разне сорти сирева. Фришких сардина и других разних РИБА.

ДЕЛИКАТЕСА И ШПЕЦЕРАЈА ТРГОВИНА

Љ. СТЕФАНОВИЋА СИН, НОВИ САД

Основана 1866. Главна улица бр. 27. Телефон бр. 76.

Разна калифорнијска ВОЋА Праве манастирске ШЉИВОВИЦЕ.

Грчка лековита вина: **Mavrodaphne, Cypro, Ahaier, Malvasier.**

Сваки дан свежа путера за тај, са спахилука надвојводе Албрехта.

Најбоље врсте ВИНА бела и црна у боцама по ванредно јефтиној цени.

698 (51-52)

Под својим надзором, тачна послуга и најумеренија цена.

ПОСЛУГА ВРЛО ТАЧНА

Највећа помодна трговина за господу и госпође

ЧАВИЋ и ПОПОВИЋ, НОВИ САД

препоручује

КОСТИМА, раглан-јакни, блуза, сукања и плишких огртача. Наведене ствари најтачније по мери набављамо.

ФРАНЦУСКИХ мидера, гиртлова, шлајера, венаца и најмодернијих накита за женске тоалете.

ЕНГЛЕСКИХ женских и мушких рукавица, краватни, шешира и сваковрсних путничких кофера.

ШВАЈЦАРСКОГ штикераја, веза и све најфиније ствари у женској и мушкој моди.

ЗА НЕВЕСТЕ богат избор белога рубља од најниже до најскупље цене. 693 1—1

ЦЕНЕ УМЕРЕНЕ

ТАЧНА и ДОБРА ПОСЛУГА.

Трговина шпецераја и деликатеса

на мало и велико

Драгутина Ненадовића

у Новом Саду 645 36-52

Код лава **Главна улица бр. 9.** **Код лава.**

препоручује п. н. публици деликатеса разних риба и велики избор **Aufschnitt**-а, руског и кинеског чаја, енглеског рума, чистог **меда, десерт-вина.**

Сваки дан фришке пржене каве.

Велики избор за поклоне бонбоњера

Велико стовариште свих минералних вода.

ТАЧНА И ДОБРА ПОСЛУГА

Свеже цвеће,

са **Ривијере**, као: **Руже, каранфили, љубичице, ђурђице, шебој, зеленкада, резеда**, и др., па свеже **фино зеленило** сваковрсно, препоручује:

ЦВЕЋАРНИЦА

Војина Јовановића, главна улица (у новој, врло укусно намештеној радњи), и израђује врло прецизно а са пуно укуса и вештине разне сплетове, као: **пукете, венце, штафелаје** и **декорације** за столове и сале при разним свечаностима.

Свака се наредба извршује тачно и на време. Наредбе са стране отпремају се са великом пажњом и стижу у одређено време.

При свакој наредби потребно је означити врло тачно, кад ваља да је у рукама примаоца. 687 3—5

Адреса за брзојав: JOVANOVIĆ Blumenhalle Ujvidék.

Велика издавачка књижара и штампарија

„НАТОШЕВИЋ“ учитељско деоничарско друштво

НОВИ САД.

Купили смо велику издаванку књижару Браће М. Поповића, коју водимо даље исто тако а под фирмом **„Натошевић“ учитељ. деон. друштво.**

Примајући исту, настављамо осим свију досадањих издања и **издавање календара**, као и пре.

За год. 1909. изашли су и разашиљу се ови календари у истом облику као и до сади са богатим садржајем:

ВЕЛИКИ ОРАО

(и то је тај прави „Орао“) за г. 1909. са бираним забавним и поучним садржајем и са 60 савремених слика и ликова наших знаменитих људи.

Календар је највећи од свију других.

Цен му је 1 круна.

ГОДИШЊАК за год. 1909. најстарији велики српски календар са многобројним сликама и одабраним садржајем. **Цена му је 70 филера.**

ВЕЛИКИ СРБОБРАН за год. 1909. највећи и најјефтинији народни календар, са најлепшим српским народним јуначким песмама. **Цена му је 60 филера.**

ХЕРЦЕГ-БОСАНСКИ КАЛЕНДАР

за годину 1909. највећи и најјефтинији српски народни календар, са најлепшим српским народним јуначким песмама. **Цена му је 60 филера.**

Даље су изашли мањи календари: 652 1—1

ПЛАНЕТАР и РУЖИЦА. **Цена је 40 филера.**

НАТОШЕВИЋ џепни календар. Цена је 20 филера.

КАЛЕНДАР НА ЗИД, са сликом дра **Ђ. Натошевића.** Цена је 40 фил.

Осим тих изашли су народни календари за г. 1909. и то:

Србин — Орлић — Црногорац — Херцеговац — Босанац — Далматинац — Сремац — Новосађанин — Бачванин — Банаћанин — Ласта.

Цена им је 30 филера.

Препродавцима дајемо највећи рабат.

Тражимо поверљиве комисионаре.

Трговина шпецераја, колонијала и деликатеса

Петровић и Поповић

Нови Сад.

Препоручује славном опћинству како у месту тако и на страни своје свеже приспеле **поморанџе, лимунове** и остало јужно воће.

Нарочито препоручујемо пажњи да смо се за ову сезону опскрбили добрим **медом, грожђем, бадемом,** најбољом **ванилијом** и правим банатским **брашном**, као и свом деликатесном робом, најбољим **ликерима,** разним **сиревима** и **рибама**, правом прашком **шунком** и француским **шампањцем** и т. д.

Највећи избор накита за божићње дрво.

Цена умерена, послуга брза и тачна под властитим надзором.

506 76—100

Поруџбине са стране обављамо најбрже и најсавесније.

Многоструко одликована. Постоји од 1860. године.

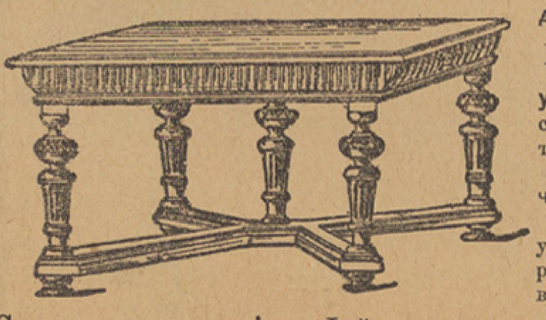
ФАБРИКА НАМЕШТАЈА И СТОВАРИШТЕ

НАСЛЕДНИКА НИКОЛЕ ДУСИНГА

170 42—52 У НОВОМ САДУ.

Ханска улица бр. 1. преко пута од српске основне нар. школе препоручује своје велико, богато сортирано **стовариште намештаја за спаваће собе и трапезарије,** као и свију врста **тапецираних гарнитура за салоне** у сваком стилу по јевтиним ценама.

Даље: **шифонера, иревета, столова, ноћних и за умивање, орманчића, креденца, дивана, огледала, мадраца, столица,**

СЛИКА,

у тамној и политираној изради а солидној каквоћи и са врло јевтиним ценама.

Избор у ћилимова, простирачима и завесама.

Препоручујемо нашу нову уређену радионицу са машинским радом за израду свију врста намештаја по жељи.

Солидна послуга! — Јефтине цене! (О солидној послузи најбоље референције.

Власник и издавалац: деоничарско друштво »Браник«.

Штампарија деоничарског друштва »Браника«